

Posiedzenia Komisji Naukowych PAU w 2021 roku

KOMISJE WYDZIAŁOWE

WYDZIAŁ I FILOLOGICZNY

Komisja Filologii Klasycznej PAU

- 19.01** – prof. dr hab. Tomasz Polański, *Poezja miłosna, kult ikon, wystrój kościołów – lampki w literaturach greckiej, koptyjskiej i syryjskiej*
- 16.02** – dr hab. Agnieszka Heszen, *Koncepcja miłości w hymnach Symeona Nowego Teologa*
- 16.03** – dr Krzysztof Nowak, *Metafora pojęciowa w polskiej łacinie średniowiecznej*
- 20.04** – prof. dr hab. Krzysztof Narecki, *Mneme w najstarszych greckich źródłach literackich*
- 18.05** – prof. dr hab. Marek Wilczyński, *Tajemnicze okoliczności chrztu Burgundów*
- 19.10** – prof. dr hab. Bożena Stawoska-Jundziłł, *Poślubione śmierci*
- 16.11** – dr hab. Tomasz Mojsik, *Orfeusz i mitografia: jak dziś czytać mity greckie ?*
- 14.12** – dr Krzysztof Nowak, *Polska łacina średniowieczna w świetle badań korpusowych. Rekonesans*

Komisja Neofilologiczna PAU

- 17.03** – dr hab. Anna Walczuk prof. UJ, *Taniec jako strategia retoryczna w dyskursie literackim*

Liczne w literaturze opisy i nawiązania do tańca skłaniają do badania jego znaczenia i funkcji. Refleksja nad obecnością tańca w dyskursie literackim nasuwa porównanie z opisami dzieł sztuk plastycznych, malarskich czy rzeźbiarskich, wbudowanych w dzieło literackie. Analogicznie do ekfrazy można

więc zaproponować określenie choreofrazy, gdyż obie strategie retoryczne, zarówno opisy malarskie, jak i opisy tańca, dobitnie świadczą o tym, że wszystkie sztuki są systemem naczyń połączonych, które razem współtworzą znaczenie. Funkcja tańca jako strategii retorycznej niesie w sobie podobieństwo do pisarstwa mitotwórczego, bo analogicznie do mitu buduje narrację, która z płaszczyzny bezpośredniej fabuły przenosi odbiorcę w podtekstowy wymiar dyskursu, dla którego fabuła jest niczym trampolina, od której należy się odbić, by na płaszczyźnie recepcji wejść w domenę tego, czego na poziomie emocji, pozarozumowej percepcji czy transcendencji nie można wyrazić słowami. Przynależne pisarstwu mitotwórczemu sięganie do istoty bytu jest także cechą charakterystyczną retoryki tańca. Dyskurs literacki przywołuje więc taniec, aby wyrazić fundamentalne, choć niewyraźne doświadczenia człowieka. W referacie zostało to zilustrowane przykładami z poezji Williama Wordswortha, W. B. Yeatsa oraz powieści G. K. Chestertona i C. S. Lewisa.

21.04 – dr Anna Paluchowska-Messing, *Tancerka – metafora kobiety, aktorki, pisarki w XVIII-wiecznej Anglii*

Artykuł przedstawia kobiecy taniec – ważny element życia społecznego w Anglii XVIII wieku oraz motyw często pojawiający się w tekstach kultury tego okresu – jako swoistą metaforę społecznej pozycji kobiety tamtych czasów. Podobnie bowiem, jak w tańcu, tak i w obrębie społecznych zachowań mamy do czynienia z mnogością figur, które przechodzą płynnie od elegancyjnej powściągliwości do lubieżnego wyuzdania, czy też w przypadku twórczyń: od trzymania się przyjętych reguł sztuki pisarskiej czy aktorskiej do swobodnej ekspresji ciała i umysłu. Artykuł powołuje się na przykłady opisów tańca w powieściach i sztukach uznanych osiemnastowiecznych autorek Frances Burney i Hannah'y Cowley, na biografie znanych tancerek tamtego okresu oraz na portrety kobiet w tańcu, by wskazać na dążenie tancerek i twórców do przedstawienia ciała w tańcu jako ciała ujarzmionego, ucywilizowanego, partycypującego w racjonalnej rozrywce, i tym samym utrwalającego zastany porządek rzeczy. Artykuł pokazuje jednak także, iż taniec – i szerzej: kreatywna twórczość kobiet – rozbudzały trudne do okiełznania emocje w twórczyniach i odbiorcach, i w rzeczywistości zamiast utrwalać przyjęte normy, wciąż je rozciągały, zamazywały lub pozwalały całkiem poza nie wykraczać.

19.05 – prof. dr hab. Marta Gibińska, *Konstantego Piotrowskiego przekład sonetów Szekspira*

Sylwetka i dorobek Konstantego Piotrowskiego (1790–1863?), poety, tłumacza i masona związanego z Żytomierzem, zostały przypomniane, ponieważ jest on autorem pierwszego przekładu 24 sonetów Williama Szekspira. W referacie omówiono krótko tom jego wierszy z roku 1836, w którym

znajduje się pierwszych 10 przełożonych sonetów Szekspira. Główna uwaga skierowana była jednak na tom wydany w roku 1850, w którym Piotrowski zawarł razem 24 sonety Szekspira. Przekłady Piotrowskiego zostały pokazane w kontekście jego odczytania w literaturze angielskiej, a także w odniesieniu do tekstów Szekspira pod kątem problematyki adresata, formy sonetu i efektów interpretacyjnych, wynikających z decyzji tłumacza.

16.06 – prof. dr hab. Barbara Sosień, „*Poloneza czas zacząć*”. *Kilka refleksji o tańcu w „Panu Tadeuszu” Adama Mickiewicza*

Polonez, taneczny korowód na zaręczynach Tadeusza i Zosi, dystyngowane zaloty i rodzaj pantomimy, angażującej tancerza i jego partnerkę, a także ich oboje w relacji z pozostałymi tancerzami, stanowi apogeum akcji dramatycznej eposu. Zgodnie z historią i faktografią jest – metaforycznie – tańcem nad przepaścią. Z punktu widzenia symbolicznych znaczeń antropologiczno-kulturowych linia tańca, wyznaczona przez tancerza przywódcę, wijąca się wężowo, kołująca, lecz kręgu niezamykająca, może być odczytywana jako znak potencjalnego rozwoju, lub zgoła możliwości wyjścia z zamkniętego kręgu przeznaczeń. Jednak *ja* poety, obecne w poemacie, na poziomie fakto-biograficznym zaświadcza o całkowitej utracie wszystkiego. A polonez, jak wiele innych postaci i ważnych sekwencji – jest w *Panu Tadeuszu* ostatni.

20.10 – dr hab. Joanna Gorecka-Kalita prof. UJ, *Od cudzołożnicy do mistyczki: Żona Putyfara w tradycji chrześcijańskiej, judaistycznej i islamskiej*

W moim referacie analizuję postać żony Putyfara w kontekście międzykulturowym i międzyreligijnym. Punktem wyjścia jest opowieść założycielska, pochodząca z Księgi Rodzaju, następnie funkcjonowanie postaci w tradycji chrześcijańskiej (*Moralia* Grzegorza Wielkiego, średniowieczne „Biblie moralizowane” itd.) oraz żydowskiej (*Testamenty Dwunastu Patriarchów*, midrasze itd.), a wreszcie muzułmańskiej („Sura Józefa” w Koranie, komentarze koraniczne, *Opowieści Proroków* itp.). Szczególną uwagę poświęcam tekstom perskim z okresu średniowiecza, które fundamentalnie reinterpretują postać bohaterki: lubieżna i perfidna kobieta zmienia się w nich w cierpiącą, zakochaną dziewczę, by ostatecznie stać się platonizującą alegorią duszy poszukującej Boga w słynnej XV-wiecznej powieści sufickiej Dżamiego *Yusuf i Zulejka*.

17.11 – prof. dr hab. Katarzyna Dybeł, *O leczeniu melancholii w średniowiecznych powieściach arturiańskich*

Autorka analizuje starofrancuskie powieści arturiańskie jako przykład *locus medicinalis* – miejsce spotkania fikcji artystycznej i doświadczenia

medycznego epoki, w której powstawały. Teksty literackie jawią się wówczas jako szczególne świadectwo *l'art de guérir*, sztuki uzdrawiania, i proponują konkretną terapię wpisaną w słowo, adresowaną bezpośrednio do postaci fikcyjnego uniwersum, a pośrednio do czytelników. Przedmiotem szczególnej uwagi średniowiecznych powieściopisarzy staje się melancholia, której idea zbliżona jest do idei acedii, patologicznego stanu duszy i umysłu, przejawiającego się smutkiem, obojętnością, zmęczeniem i wyczerpaniem serca, a przypisywanego działaniu demona acedii, nazwanego przez Kasjana i Ewagriusza z Pontu *daemon meridianus*.

Poddane analizie utwory zawierają próbę zdiagnozowania przyczyn melancholii, opisy jej symptomów i wskazania terapeutyczne, w których istotną rolę odgrywa holistyczna, chrześcijańska wizja człowieka, opierająca się na założeniu, że stan ducha, ciała i umysłu wpływają na siebie wzajemnie, i że aby uzdrowić ciało, trzeba najpierw uzdrowić duszę. O wiele ważniejsze niż maści, balsamy, medykamenty i upust krwi okazują się w arturiańskim świecie: oczyszczający płacz i uzdrowienie pamięci, szczerza rozmowa i obecność bliskiej osoby, radość pokonująca smutek, modlitwa, spowiedź i nawrócenie. Istotne są też kategorie wędrówki i pielgrzymowania, które – poprzez związane z nimi kategorie próby i przygody – ułatwiają zahartowanie woli, odzyskanie równowagi ducha, poczucia własnej wartości i pragnienia działania.

Komisja Kultury Słowian PAU

- 22.01** – ks. prof. dr hab. Aleksander Posacki, *Infiltracja ideologii gnostycznych i ezoterycznych w kulturze rosyjskiej. Włodzimierz Solowjow i inni*
- 19.02** – prof. dr hab. Nikołaj Baranow, *Portrety ideologiczne najważniejszych rosyjskich partii politycznych* (wykład w języku rosyjskim)
- 19.03** – prof. Françoise Lesourd, *Współczesne spojrzenie na nauki Nikołaja Fiodorowa (Современный взгляд на учение Николая Фёдорова)* (wykład w języku rosyjskim)
- 23.04** – dr Tomasz Rawski, *Budowanie narodu. Boszniacka polityka pamięci po 1995 roku*
- 28.05** – dr Irina Władimirowna Woroncowa, *Reformizm religijny inteligencji rosyjskiej pocz. XX wieku. Религиозный реформизм русской интеллигенции начала XX в.* (wykład w języku rosyjskim)
- 25.06** – dr hab. Urszula Cierniak prof. UJD, dr Alicja Bańczyk, *Słowiańszczyzna w ideach rosyjskich jezuitów w dziewiętnastowiecznej Francji*

- 22.10** – mgr Daria Serebrennik, *Детская книга и борьба за формирование идеала советского человека (1918–1930). Literatura dziecięca w walce o formowanie ideału człowieka radzieckiego (1918–1930)* (wykład w języku rosyjskim)
- 26.11** – prof. dr hab. Bogusław Dopart, *Idea wzajemności słowiańskiej w „Prelekcjach paryskich” Adama Mickiewicza*
- 17.12** – prof. dr hab. Hanna Kowalska, *Kulturowe uwarunkowania polskiej rusofobii*

Komisja Historii Sztuki PAU

- 14.01** – dr Dobrosława Horzela, *„Maria – Krzew Gorejący”. W poszukiwaniu źródeł typu ikonograficznego i przyczyn jego popularności w małopolskim malarstwie witrażowym początku XV w.*
- 11.02** – prof. dr hab. Jan Ostrowski, *Z problematyki technologicznej rzeźby lwowskiej w. XVIII*
- 11.03** – dr hab. Marek Walczak prof. UJ, *Czy Jan Długosz czytał Witruwiusza?*
- 8.04** – dr Magdalena Kunińska, *Sztuka. Zarys jej dziejów (1872): dyscyplinary i polityczny kontekst podręcznika przeglądowego Józefa Łepkowskiego*
- 13.05** – dr Tomasz Szybisty, *Półmrok, ćwiczenie oka i dar botanika. Kilka uwag o młodzieńczej apologii Goethego „Von deutscher Baukunst” (1772)*
- 10.06** – dr Joanna Utzig, *Przeszklenia witrażowe cystersów w XII i I. połowie XIII w. jako wyraz „starożytnej prostoty zakonu”*
- 14.10** – prof. dr hab. Piotr Krasny, *Zakażenie bólem ofiar i nadzieja pokładana w religii. Przedstawienia zarazy w sztuce nowożytnej*
- 25.11** – dr hab. Jakub Adamski, dr Piotr Pajor, *Dzieje budowy gotyckiej katedry krakowskiej (1320–1364) w świetle najnowszych badań*
- 9.12** – dr hab. inż. arch. Jacek Czechowicz prof. PK, Krzysztof Czyżewski, dr Marcin Szyma, dr hab. Marek Walczak prof. UJ, *Grób i nagrobki św. Jacka do końca XVI w.*

Komisja Etyki Komunikacji PAU

- 10.12** – prof. dr hab. Mirosław Karwat, *Ideologia, ideologizacja, doktryna*
Referent omówił naukowe i potoczne rozumienie terminu *ideologia* oraz sposoby jego używania w przestrzeni publicznej. Wskazał różnice między ideologią a doktryną oraz przedstawił zjawiska myślenia ideologicznego

i ideologizacji dyskursu. W dyskusji poruszono także problem redefiniowania pojęć jako egzemplifikację podporządkowywania języka kryteriom ideologicznym.

WYDZIAŁ II HISTORYCZNO-FILOZOFICZNY

Komisja Środkowoeuropejska PAU

- 19.01** – dr Paweł Nowakowski, *Międzyepokowe echa husytyzmu*
16.02 – dr hab. Tomasz Graff, dr Elżbieta Elena Wróbel, dr Bartłomiej Wołyńiec, *Stan badań nad biografią Mikołaja Zebrzydowskiego*
16.03 – prof. Maciej Czerwiński, *Chorwacja – dziedziczka romańskiej Dalmacji (imaginalne, paradygmaty, modele pamięci)*
20.04 – dr hab. Tomasz Stryjek prof. CC, *Współczesny populizm historyczny: Polska i Węgry na tle regionu*
18.05 – dr Stylianos Ioannis Tzagkarakis, *Conceptualization and practical dimensions of social welfare: fundamental perspectives and new challenges*
15.06 – prof. dr hab. Marek Kornat, *Pokój ryski a sowieckie i niemieckie opinie o przyszłości Polski*
– dr hab. Jacek Bruski, *Pokój ryski – perspektywa ukraińska*
– dr Marcin Jarzabek, *Traktat ryski – interpretacje przez stulecie*
16.11 – dr Mateusz Sokulski, *Jugosławia w polityce państw Bloku Wschodniego na przełomie lat 60. i 70. XX w.*
14.12 – dr Konrad Kuczara, *Problem autokefalii Kościoła w niepodległej Grecji (1833–1850)*

Komisja Wschodnioeuropejska PAU

- 22.02** – dr hab. Helena Duć-Fajfer, dr Bogdan Horbal, dr hab. Ewa Michna, Damian Nowak, dr hab. Andrzej Zięba, *Łemkoznawstwo w XXI w. rekonesans krytyczny* (debata)

Debata poświęcona była omówieniu stanu badań nad kulturą i dziejami Łemków w ostatnich dwóch dekadach. Nawiązywała do opublikowanej w 1997 roku pracy zbiorowej pt. *Łemkowie i lemkoznawstwo w Polsce* (Kraków), która stanowiła tom 5 serii „Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU”. Prelegenci skoncentrowali się na wybranych pracach, dziełach badawczych i metodologiach. Bogdan Horbal przedstawił wyniki swych prac bibliograficznych w tym zakresie i statystykę publikacji naukowych. Helena Duć-Fajfer omówiła dorobek w zakresie literaturoznawstwa

i językoznawstwa, a Andrzej A. Zięba – historiografii, Ewa Michna skoncentrowała się na recenzji książki pt. *Łemkowszczyzna (od końca XIX do lat trzydziestych XX wieku): etnopolityka i tożsamość*, Damian Nowak – na prezentacji najnowszych badań nad dziedzictwem materialnym i duchowym Łemków.

Po debacie odbyła się dyskusja z udziałem przysłuchujących się widzów (debata odbywała się on-line). Podjęto wniosek o poświęceniu temu zagadnieniu szerszej uwagi w Komisji, zaproszeniu także specjalistów z innych dziedzin i przygotowaniu tomu zbiorowego, który obejmie komentarze i omówienia dorobku łemkoznawczego z perspektyw ćwierćwiecza od chwili ukazania się pracy *Łemkowie i łemkoznawstwo w Polsce*.

29.03 – dr hab. Andrzej Betlej prof. UJ, *Klasztor bernardyński w Sokalu. Przypadki badawcze*

26.04 – dr hab. Jakub Sadowski prof. UJ, *Radzieckie filmy animowane dla dzieci w rosyjskiej pamięci społecznej*

31.05 – dr hab. Andrzej Zięba, „Ruski” Kraków – zapoznane dziedzictwo

Zastosowana tu terminologia nie tyle nawiązuje do spotykanego często wśród użytkowników języka polskiego określenia potocznego, dedykowanego narodom o rodowodzie wschodniosłowiańskim: „ruscy”, „ruski”, „Rusek”, ile wydaje się najwłaściwsza dla oddania skomplikowanej rzeczywistości historycznej, w jakiej kształtowała się przez wieki kultura wschodnich sąsiadów Polski – Słowiańszczyzny Wschodniej – aż osiągnęła postaci dzisiaj nam znane. To, co obecnie jest podzielone na rosyjskie, ukraińskie, białoruskie, rusińskie czy łemkowskie, było kiedyś przestrzenią jednej kultury, jednego państwa i jednej religii, określanych mianem Rusi. Właśnie to miano jest etymologicznym uzasadnieniem zacytowanych wyżej polskich form językowych, i do niego, jako zbiorowego i fundamentalnego, nawiązuje tytuł wykładu.

Również Kraków to pojęcie wieloznaczne, zmieniające swą treść wielokrotnie w przeciągu wieków. Jednak w tym wypadku ewolucja miała i ma nadal charakter odwrotny niż schizmogeneza kultury Rusi, bo scalający i wzrostowy. Kraków rodził się jako zespół wzajemnie powiązanych osad, powstałych w wyniku koncentracji budowlano-gospodarczej wokół rezydencji władców plemiennych, a następnie państwowych, aż w czasach najnowszych stał się jednym „wielkim Krakowem”.

W takim wielorakim Krakowie, od średniowiecza aż po naszą współczesność, zawiązywały się relacje z kulturą „ruską”, jej nosicielami i twórcami. Relacje również zróżnicowane w charakterze i formie. Z różnorodnego świata ruskiego do zmiennego w czasie i kulturowej treści Krakowa przybywali z Rusi – Rosji/Ukrainy/Białorusi/Łemkowszczyzny – ludzie w różnych

celach i funkcjach oraz przywożone były produkty ich kultury różnych gatunków. Jednych przyciągał dwór, katedra, siedziba władz państwowych, stołeczność tego miejsca, drugich – uniwersytet i pozostałe krakowskie szkoły, innych jeszcze – samo miasto jako ośrodek handlu, rzemiosła, przemysłu. Jedni byli tylko chwilowymi gośćmi, drudzy zakorzeniali się i stawali mieszkańcami, trzeci pełnili ponurą rolę – byli agresorami, choć często ukrywającymi się pod retoryką sojuszników lub wyzwolicieli. Pozostawili w Krakowie ślady: ikony i dzieła sztuki, rękopiśmienne księgi i starodruki, poezje i studia naukowe, groby i symbole, a niekiedy – zniszczenia. Kraków jako strefa kultury w każdym jej aspekcie – ekonomii, religii, języka, sztuki, nauki, edukacji, polityki, teatru, literatury, obyczaju, kuchni, codzienności – oferował tym przybyłym część siebie. Były to spotkania międzykulturowe, ale daleko niejednoznaczne. Skutkujące zarówno oswojeniem inności czy rodzeniem się relacji „innych wśród swoich”, jak i obcą przemocą, okupacją, najazdem. Również mit Krakowa – jeden z najbardziej rozbudowanych i wpływowych mitów polskich – nasycał elementami „ruskimi”, choć dziś niewiele z nich jest pamiętane, może poza jednym wątkiem, choć i on gaśnie, mimo że kiedyś był intensywnie eksploatowany – wątkiem pod tytułem „Lenin w Krakowie”.

Referat objął następujące problemy: pierwsze kontakty (słowiańskie zaranie – dynaści – ślady Rusi Kijowskiej w topografii miasta), bliższe poznanie w dobie Jagiellonów (królowa Zofia Holszańska – liturgia słowiańska w Krakowie – kaplica Świętokrzyska w katedrze wawelskiej – królowa Helena Moskiewska), handel i uniwersytet, religia (ikony w zbiorach krakowskich – prawosławie i grekokatolicyzm w Krakowie – ekumeniczna kaplica łagiewnicka), najeźdźcy (Rosjanie od konfederacji barskiej do pierwszej wojny światowej – Ukraińcy za niemieckiej okupacji w dobie drugiej wojny światowej – sowieci oraz sowieckie ślady i mity w Krakowie), stworzeni przez Kraków (Wasył Stefanyk, Wasył Łepki, Ołeksander Nowakiwski i inni malarze, studenci ukraińscy, łemkowsy i białoruscy), zainteresowania słowiańskim Orientem w nauce i sztuce krakowskiej.

28.06 – dr Adam Świątek, *Twórczość publicystyczna i literacka Platona Kosteckiego jako wyzwanie edytorskie*

Platon Kostecki (1832–1908) jest znany przede wszystkim jako wieloletni redaktor lwowskiej „Gazety Narodowej”, w której pracował od 1862 r. aż do swojej śmierci. Jako Rusin z pochodzenia i jednocześnie zwolennik polsko-ruskiego braterstwa często zabierał głos w kontekście relacji polsko-ruskich, występował przeciw rusofilom, angażował się w działalność wielu stowarzyszeń w Galicji. Zasłynął zwłaszcza *Naszą mołytwą* – utworem poetyckim, w którym podkreślał łączność Polski, Rusi i Litwy. Wiersz ten stał się niejako manifestem idei *gente Rutheni, natione Poloni* – kształtu

tożsamości galicyjskich Rusinów poczuwających się do łączności z konceptem już nie dwu-, a trójczłonowej Rzeczypospolitej. Zdecydowana większość dorobku Kosteckiego pozostaje jednak wciąż nieznaną nauce, głównie z racji zaginięcia archiwum domowego literata i duże rozproszenie jego tekstów. Przeprowadzony rekonesans galicyjskich (i nie tylko) tytułów prasowych oraz liczne kwerendy archiwalne pozwoliły na zebranie twórczości literackiej i publicystycznej Platona Kosteckiego, pisanej po polsku i rusku, a w tym drugim przypadku zarówno cyrylicą, jak i łacinką. W trakcie wystąpienia ukazano trudności edytorskie związane z planowaną edycją dzieł Kosteckiego. Zwrócono uwagę szczególnie na sprawę trudności z ustaleniem autorstwa niektórych tekstów oraz specyfikę używanego przez Kosteckiego języka i stosowanej pisowni ruskich wyrazów. Poddano pod dyskusję kwestię zasad edytorskich, według których można przygotować zebrane teksty do wydania.

25.10 – dr hab. Magdalena Nowak prof. UG, *O potrzebie dalszych badań nad postacią metropolity Andrzeja Szeptyckiego*

Badania nad postacią Andrzeja Szeptyckiego mają kluczowe znaczenie dla rozumienia relacji polsko-ukraińskich, ukraińsko-rosyjskich oraz miejsca Ukrainy w Europie. Działalność metropolity wpisuje się w procesy zachodzące w środkowej i wschodniej części tego kontynentu na przełomie XIX i XX wieku. Pod względem wagi zagadnień oraz wielowątkowości badania nad Szeptyckim mogą być porównywane do tych dotyczących takich postaci, jak Tadeusz Kościuszko czy Mychajło Hruszewski. W ostatnich latach można odnotować wzrost zainteresowania Szeptyckim wśród przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, przede wszystkim historyków i teologów. Publikacje na temat metropolity są bardzo liczne i zróżnicowane (m.in. prace Andria Krawchuka, Johna-Paula Himki, Augustyna Babiaka, Liliany Hentosh, Andria Mykhalenko i Magdaleny Nowak). Dotychczasowe badania nie wyczerpały zagadnień związanych z metropolitą. Wiele z nich zostało zaledwie zaznaczonych, a inne wymagają ponownej analizy i ujęcia z odmiennych perspektyw badaczy. Wszystko to oraz aktualność tematyki ukraińskiej na świecie wskazuje na potrzebę dalszych studiów nad postacią metropolity.

29.11 – dr Tomasz Jacek Lis, *Diaspora ukraińska w Bośni od drugiej połowy XIX wieku do wybuchu II wojny światowej*

Gdy Bośnia i Hercegowina po Kongresie Berlińskim znalazła się pod austro-węgierską kuratelą, kraj ten stał się miejscem wzmoczonej migracji osób z terenów całej monarchii, w tym również z Galicji. Na Bałkany przybywali urzędnicy, lekarze, przedsiębiorcy, jak również chłopci, którzy zachęceni rządową kolonizacją mogli liczyć na 10-hektarowe działki, które otrzymywali od państwa. Wielu z nich było grekokatolikami, którzy, licząc na lepsze warunki

życia na Bałkanach, decydowali się związać swoje losy z tym krajem. Diaspora rusińska, która przybyła do Bośni i Hercegowiny, była bardzo zróżnicowana. Mieliśmy więc osoby, które pracowały w administracji centralnej, jak Miron Zarzycki, piastujący urząd komisarza rządowego ds. stolicy, jak również lekarzy, jak Epifanius Gramatowicz czy wielu innych przedstawicieli inteligencji. Najliczniej reprezentowani byli natomiast chłopci, którzy mieszkali w mieszanych polsko-rusińskich wioskach (później także czysto rusińskich). W ich przypadku władze obawiały się przechodzenia na prawosławie i wzmacniania elementu serbskiego na prowincji, dlatego zdecydowano się w pierw na misje duchownych grekokatolickich, a następnie w 1910 r. – ustanowienie hierarchii kościelnej, która czuwała nad Rusinami. Wśród duchownych na szczególną uwagę zasługuje Józef Grodskij (Гродський Йосип), który w 1909 r. wydał we Lwowie swoje wspomnienia z pobytu wśród mieszkańców rusińskich wiosek w Bośni i Hercegowinie. Diaspora rusińska pozostała w Bośni i Hercegowinie po I wojnie światowej. Większość elit uległa asymilacji, jednak chłopci wciąż kultywowali swoją odrębność narodową. Ich potomkowie, żyjący dzisiaj w okolicach Prnjavora, stanowią część wielonarodowej mozaiki, zamieszkującej tereny Republiki Serbskiej wchodzącej w skład Bośni i Hercegowiny.

Komisja Prawnicza PAU

- 11.01** – prof. dr hab. Jan Widacki, *Nieznana działalność Samodzielnego Referatu Technicznego Oddziału II WP w latach 30. Narkoanaliza i testowanie broni bakteriologicznej i trucizn na żywych ludziach. Szerokie granice kontratypu „szczególnych uprawnień”*
- 8.11** – prof. dr hab. Monika Florczak-Wątor, *Analiza wyroku TK z 7.10. 2021 r., K 3/21 i jego potencjalnych skutków prawnych*

Komisja Historii i Kultury Żydów PAU

- 13.01** – prof. dr hab. Adam Kaźmierczyk, dr Przemysław Zarubin, *Permanenty kryzys. Samorząd żydowski w Koronie 1648–1764*

Celem wystąpienia było ukazanie funkcjonowania żydowskiego samorządu terytorialnego w okresie głębokiego kryzysu państwa polsko-litewskiego (1648–1764) i przyjrzenie się, w jaki sposób warunki polityczne i ustrojowe wpływały na jego kształt i działanie. Żydzi w Rzeczypospolitej stanowili wyjątkową grupę społeczną ze względu na swą liczebność, posiadane przywileje prawne i wyznawaną religię. Jednakże z punktu widzenia

państwa polsko-litewskiego, zainteresowanego utrzymaniem armii i struktur administracyjno-sądowniczych, najważniejsze były ich zobowiązania podatkowe. Ewolucja i dekompozycja terytorialnej organizacji Żydów koronnych zaprezentowana zostanie w świetle źródeł nieżydowskich, opublikowanych w tomie: *Żydowski Samorząd Ziemi w Koronie (XVII–XVIII wiek). Źródła*. Autorzy przybliżą także trudności związane z tłumaczeniem i edycją materiałów źródłowych, ostateczną redakcją tekstu oraz prowadzeniem kwerend archiwalnych.

10.03 – dr Andrzej Czyżewski, *Pamięć niechciana. O manipulowaniu dziejami łódzkiego getta w okresie PRL*

Autor podjął próbę odpowiedzi na pytanie, jakie miejsce w ramach oficjalnie budowanego w czasach PRL przekazu pamięciowego o II wojnie światowej odgrywały losy drugiego co do wielkości getta na ziemiach polskich i jego więźniów. Interesował go głównie problem ogólnego wpiśnięcia opowieści o łódzkiej „dzielnicy zamkniętej” w konkretne ramy interpretacyjne, jak i kwestia tego, kiedy zjawisko to przybierało szczególnie na sile. Innymi słowy, starał się znaleźć odpowiedź na pytanie, na ile specyfika realiów łódzkiego getta miała szansę zaistnieć w przestrzeni publicznej PRL? Naturalnym kontekstem podjętych rozważań była także kwestia oficjalnego promowania konkurencyjnych wobec motywu łódzkiego getta wątków pamięci zbiorowej na temat czasów okupacji, zarówno w skali lokalnej, jak i ogólnopolskiej.

14.04 – dr Magda Sara Szwabowicz, *Hebrajskie życie literackie w międzywojennej Polsce*

Celem badań było ukazanie działalności kulturalnej i literackiej polskich Żydów w opozycji do popularnych wśród krytyków i badaczy literatury hebrajskiej opinii, w myśl których centrum literackie w międzywojennej Polsce miało się ku zmierzchowi na długo przed wybuchem drugiej wojny światowej, znaczącej ich fizyczny koniec.

W monografii, która powstała na bazie projektu, opisano hebrajskie życie kulturalno-literackie w najważniejszych dla rozwoju ruchu hebrajskiego polskich miastach (Warszawa, Wilno, Kraków, Lwów) w okresie międzywojennym, warunki, w jakich znajdował się ruch hebrajski w polskiej diasporze, kwestie teoretyczne związane z ówczesną twórczością hebrajskojęzyczną oraz wybrane tematy literatury pięknej.

12.05 – dr hab. Adam Kopciowski, *Początki żydowskiej przestępczości zorganizowanej na ziemiach polskich w XIX w. Przypadek lubelskiej szajki „Kojech gejers”*

Wykład poświęcony został początkom żydowskiej przestępczości zorganizowanej na ziemiach polskich na przykładzie działalności funkcjonującej w Lublinie w latach 80. i 90. XIX w. szajki zwanej „Kojech-gejers”. Była to prawdopodobnie najstarsza i największa w kraju żydowska grupa kryminalna typu miejskiego, której struktura i formy działalności nosiły wyraźne cechy przestępczości typu mafijnego.

Wykład składał się z dwóch części: opisowej i analitycznej. W pierwszej z nich przedstawiono stan badań i wykorzystane źródła, a także historię szajki, w tym genezę jej powstania, kwestie nazewnicze, pochodzenie społeczne członków, wewnętrzną organizację, formy działalności, stosunki z władzami i w końcu likwidację – aresztowania i proces. W drugiej została podjęta próba zdefiniowania charakteru bandy według ówczesnych oraz współczesnych zapisów i wykładni prawa (krajowych, europejskich i amerykańskich), wyjaśnienia różnorodnych przyczyn powstania szajki (ekonomicznych, społecznych i historycznych), a także wskazania jej charakterystycznych cech, wyróżniających ją na tle innych żydowskich grup przestępczych, funkcjonujących na ziemiach polskich w XIX i pierwszej połowie XX w.

9.06 – dr Wojciech Tworek, *Jesziwy Chabad-Lubawicz w międzywojennej Polsce*

Na okres dwudziestolecia międzywojennego przypadł gwałtowny rozwój sformalizowanej edukacji chasydzkiej, w tym rozpowszechnienie się sieci jesziw, prowadzonych pod auspicjami rozmaitych ruchów chasydzkich. Jedną z bardziej dynamicznych instytucji tego typu była jesziwa Tomche temimim, która z jednej, dwunastoosobowej klasy w 1921 r. rozrosła się pod koniec lat trzydziestych do sieci jesziw, do których uczęszczało ponad siedemset studentów.

Jesziwa ta, funkcjonująca pod patronatem Josefa Jicchaka Schneersohna (1880–1950), cadyka ruchu Chabad-Lubawicz, powstała z inicjatywy miejscowej społeczności chabadzkiej, ale wkrótce zmiany polityczne uczyniły z niej centrum ruchu i główny czynnik jego przetrwania i ekspansji. Na początku lat dwudziestych centrum Chabadu, jego cadyk i główna jesziwa znajdowali się w Związku Radzieckim. Antyreligijna polityka ZSRR zdławiła działalność instytucji chasydzkich i zmusiła wielu chasydów do emigracji. Wielu z nich osiedliło się w Polsce. Również rebe Schneersohn widział w Polsce, siedzibie trzymilionowej społeczności żydowskiej, odpowiednie miejsce do odbudowy Chabadu. Ponieważ jednak Chabad był jedynie marginalną grupą na polskiej scenie chasydzkiej, przeszczerzenie ruchu wymagało ogromnych zmian w jego organizacji i ideologii. Przyszłość Chabadu zależała teraz od przybyszów z różnych innych dworów chasydzkich, którym wartości, nauki i praktyki lubawickie wpajano w instytucjach tego ruchu. Warszawska

jesziwa stała się kuźnią nowych elit ruchu i nowoczesnym narzędziem kształtującym nową tożsamość chabadzką: tożsamość, w której wspólne doświadczenie edukacyjne, a także wpojone przez edukatorów obyczaje, tradycje i wartości zastąpiły wychowanie w rodzinie chabadzkiej.

Prelegent omówił rolę, jaką odegrała warszawska jesziwa w odrodzeniu Chabadu w międzywojennej Polsce. Szczególną uwagę zwrócił na profil społeczny studenta oraz na formacyjny charakter jesziwy Tomche temimim. Argumentował, że jesziwa przygotowała ideologiczny grunt pod odnowę Chabadu jako transnarodowego ruchu ortodoksyjnego i utworzyła nowe elity, które przeniosły swoje doświadczenie i wiedzę z Polski do powojennej Ameryki i Izraela.

13.10 – dr Paula Ansaldo, *Jewish life and culture in Argentina during the first half of the XXth Century*

During the first half of the Twentieth Century, a large population of Yiddish-speaking Jews settled in Argentina, escaping difficult living conditions and anti-Semitism in Europe. From 1889 to 1940, approximately 225.000 Jews immigrated to Argentina. Almost as soon as they arrived in the country, the Jewish immigrants began developing their own Jewish cultural circuit: they published books, founded newspapers and journals, libraries, theatres, clubs, schools, and residents' societies. This conference explored the development of Jewish cultural institutions in Argentina and showed how they helped to consolidate Jewish identity in the diasporic context by maintaining the immigrant's connection with the Jewish cultural world.

10.11 – dr Anna Jakimyszyn-Gadocha, *Opieka higieniczno-lekarska nad żydowskimi uczniami w okresie II RP. Przykład lwowski*

Wykład poświęcony został przedstawieniu działań na rzecz rozwoju opieki higieniczno-lekarskiej nad uczniami żydowskimi. Badania objęły lwowską społeczność żydowską w okresie II Rzeczypospolitej. W ich toku udało się wskazać działania podejmowane przez administrację państwową oraz wyróżnić czynności zainicjowane przez środowisko żydowskie w stosunku do współwyznawców. Wskazano placówki szkolne uczestniczące w przedsięwzięciach prozdrowotnych, odniesiono się do liczby personelu medycznego oraz grona uczniów objętych opieką, nadto wyróżniono formy pomocy, wskazując jednocześnie, które z nich mogły być kontynuowane poza murami szkolnymi.

8.12 – prof. dr hab. n. med. Aleksander B. Skotnicki, *Krakowscy Żydzi uratowani przez konsula Chiune Sugihara*

W lipcu i sierpniu 1940 roku konsul Cesarstwa Japonii w Kownie, Chiune Sugihara, wystawił tranzytowe wize japońskie dla ponad 2000 uchodźców

z Polski, głównie pochodzenia żydowskiego, którzy dotarli na Litwę po klęsce wrześniowej. Miało to miejsce już po zajęciu wolnej Litwy przez wojska sowieckie (15 czerwca 1940 r.). Dzięki temu posiadacze wiz uniknęli zsyłki do gułagów na Syberię, a po czerwcu 1941 roku – terroru Holocaustu. Te „wizy życia” umożliwiły im przejazd Koleją Transsyberyjską do Wławy (10 000 km), skąd wyruszyli w dalszą podróż do Japonii, a następnie do Australii, Nowej Zelandii, USA i Kanady. Wśród 2139 osób z „Listy Sugihary” było ok. 50 mieszkańców Krakowa. Podczas wykładu przedstawiono losy rodzin Feldblumów, Aleksandrowiczów, Schenkerów, Laxów, Franklów, Steinów.

Komisja Prehistorii Karpat PAU

18.10 – dr Paweł Madej, *Grupa pleszowska kultury mierzanowickiej*

30.11 – prof. dr hab. Renata Madyda-Legutko, dr Anna Lasota-Kuś, *Importy rzymskie na terenie Podkarpacia. Uwagi na bazie przygotowywanego tomu „Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum”*

Referat dotyczył badań napływu importów rzymskich na teren Podkarpacia, a właściwie na teren województwa podkarpackiego, prowadzonych w ramach projektu badawczego *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum* (*Korpus znalezisk rzymskich z europejskiego Barbaricum*), realizowanego przez Römisch-Germanische Kommission Niemieckiego Instytutu Archeologicznego (RGK-DAI) z siedzibą we Frankfurcie nad Menem oraz Międzynarodowego Komitetu *Tabula Imperii Romani* (TIR-FOR), działającego pod auspicjami Międzynarodowej Unii Akademii (UAI) z siedzibą w Brukseli. Zaprezentowano wyroby wykonane na terenie rzymskiego cesarstwa, tj. na terenie Italii i prowincji, w czasie od drugiej połowy I wieku przed Chr. do początku okresu wędrówek ludów. Uwagę poświęcono naczyniom brązowym, szklanym, *terra sigillata* oraz innym naczyniom glinianym niebędącym *terra sigillata*, częściom stroju, elementom uzbrojenia, ozdobom oraz innym pojedynczym znaleziskom, takim jak przykładowo lampka oliwna, figurka brązowa. Określono fazy chronologiczne napływu importów oraz ich strukturę, a także rozprzestrzenienie na terenie Podkarpacia. Pewna koncentracja importów w niektórych regionach Podkarpacia może być związana z miejscowymi elitami.

Komisja Nauk Ekonomicznych PAU

- 28.01** – prof. dr hab. Jan W. Wiktor, dr Katarzyna Sanak-Kosmowska, *Asymetria informacji w reklamie on-line a manipulacja zachowaniem e-konsumenta*
- 25.02** – dr Piotr Hadrian, *Strategiczna kontrola marketingu, teoretyczne dylematy i praktyczne uwarunkowania*
- 18.03** – prof. dr hab. Adam Sagan, mgr Elena Borgardt, *Analiza efektów mediacji w zintegrowanym modelu ścieżkowym łańcuchów środków celów (EMEC)*
- 22.04** – prof. dr hab. Roman Niestrój, *Produktywność kapitału znaków towarowych – ujęcie makroekonomiczne*
- 20.05** – dr Fryderyk Falniowski, *Złożone zachowania wynikające z prostej reguły. Brak optymalności i stabilności algorytmów wykorzystywanych w aukcjach online na przykładzie prostej gry*
- 17.06** – prof. dr hab. Józefa Famielec, *Cele oraz działania zrównoważonego rozwoju i zrównoważonego finansowania – wyniki ewaluacji przez studentów*

Komisja Etnograficzna PAU

- 21.01** – dr Joanna Kulczyńska-Kruk, *Kraków – „symfonia wielkiego miasta”*

Tytuł referatu nawiązuje do niemego filmu montażowego *Berlin. Symfonia wielkiego miasta (Berlin: der Symphonie der Großstadt, 1927)* w reżyserii Waltera Ruttmanna. Obraz, określany mianem dokumentu lirycznego, należy do postekspresjonistycznego kina Nowej Rzeczowości (*Neue Sachlichkeit*) i grupy tzw. „filmów ulicznych” (*Straßenfilme*), które charakteryzuje styl paradokumentalny, będący również własnością wielu utworów literackich powstałych w latach międzywojennych. Pojemną metaforą miejskiej symfonii można określić niektóre teksty epickie, liryczne lub synkretyczne (najczęściej poematy), łączące partie epickie z lirycznymi i dramatycznymi, których tematem jest doświadczanie miasta. W wielu utworach dostrzegalne są inspiracje literaturą faktu, gatunkami publicystycznymi oraz techniką montażu filmowego.

Metaforę miejskiej symfonii zastosowano w celu zwrócenia uwagi na wielość sposobów obrazowania miasta w poezji. Formalne i estetyczne odmienności w kreowaniu wizerunku Krakowa uzależnione były m.in. od osobistego stosunku autora do miasta, jego przynależności do ugrupowania poetyckiego i wynikającej stąd poetyki, jak również poglądów i zaangażowania w sprawy społeczno-polityczne.

W badaniach uwzględniono utwory, w których aluzje do Krakowa są jednoznaczne. Interesujące są również poetyckie reprezentacje Krakowa autorstwa wielu twórców, związanych z miastem poprzez edukację, zawodowe wybory i literackie doświadczenia, uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym. Najczęściej utwór poetycki przybiera formy zbliżone do wizualnego fotomontażu czy kolażu, złożonego z fragmentów notatek prasowych, fotografii, reprodukcji obrazów i pocztówek. Natomiast doświadczenie krakowskiej przestrzeni zwykle zogniskowane bywa w przeżyciu artystycznym, estetycznym lub intymnym oraz kwestiami społecznymi.

Wielkość Krakowa w poezji międzywojennej konstituowana jest przede wszystkim przez związek z narodową historią i kulturą. Terytorialny rozmiar miasta nie jest już tak istotny. Podobnie niezbyt ważny wydaje się dla poetów rozwój cywilizacyjny, na który wskazują historycy Krakowa, piszący o znaczeniu uprzemysłowienia. W wierszach krajobraz industrialny jest zazwyczaj zestawiany z nędzą środowisk zamieszkujących uboższe dzielnice miasta i podporządkowany przekazowi perswazyjnemu. W przeżyciu ideowym i emocjonalnym mieści się suma doświadczeń historycznokulturowych o wymiarze indywidualnym oraz zbiorowym. To one składają się na dziedzictwo, za które jednostka staje się odpowiedzialna wobec siebie, przestrzeni, którą zamieszkuje, oraz przyszłych pokoleń. Pielęgnowanie dóbr kultury kształtuje tożsamość, ich poznanie umożliwia rozwój człowieka. Kraków jest tu przestrzenią doświadczaną w ciągłym procesie, wciąż stojącą się, zasiedlaną i zagospodarowywaną w ciągu wieków przez pokolenia różnych narodowości, dla których pozostał „wiecznym domem”. Traktowany w sposób uniwersalny bywa symbolem patriotycznych uczuć, ale i niekiedy negatywną alegorią instytucji państwowej.

Topomastyka krakowska w poezji wzmacnia poczucie rzeczywistości, wiąże przekaz artystyczny z miastem konkretnym i powszechnie znanym wielu odbiorcom. Miasto jest tworzone przez ludzi, od ich percepcji zależy jego ogląd. Jest dookreślane w doświadczeniu indywidualnym i zbiorowym, zarówno realnym, jak i fikcyjnym. Referat przygotowano na podstawie częściowych wyników badań zamieszczonych w rozprawie doktorskiej pt. *Paradokmentalizm w polskiej poezji dwudziestolecia międzywojennego* (Wydział Polonistyki UJ, Kraków 2018).

25.02 – dr hab. Stanisława Trebunia-Staszek, *Kłopoty z historią. Niemieckie badania rasowe na Podhalu w czasie okupacji*

25.03 – dr Agnieszka Bednarek-Bohdziewicz, *Spór o kaszubskiego ducha*

Wykład dotyczył relacji tożsamości kaszubskiej z religijnością katolicką. W świetle większości opracowań, a także w samym autostereotypie Kaszubów religijność (wyznanie rzymskokatolickie) jest od dawna trzonem

kaszubskiej tożsamości. Pozytywny stosunek Kaszubów do religii katolickiej, łączonej z kaszubskim etosem/tradycją, jest w istocie pozytywnym stosunkiem do swojej grupy etnicznej. Coraz częściej jednak tożsamościowych kotwic zaczyna się szukać poza Kościołem i religią (np. w literackich próbach rekonstrukcji kaszubskiej mitologii i/lub związanym z nią rodzimowierstwem), a także dyskutować dotąd powtarzany autostereotyp, niepodzielny monolit: Kaszuba katolik. Omówiłam pojawiające się dyskusje o tym, co jest, a co nie jest kaszubską tradycją, a także wybuchające raz po raz spory o jej „prawdziwość”, „autentyczność”.

Bazą rozważań były badania terenowe, które sukcesywnie prowadzę na Kaszubach od 2012 roku (ostatnio przy okazji projektu „Tradycja dla rozwoju – w poszukiwaniu potencjałów pomorskich kultur regionalnych”, realizowanego w latach 2018–2020 przez Pomorskie Centrum Badań nad Kulturą UG, Nadbałtyckie Centrum Kultury oraz Instytut Kaszubski).

29.04 – dr hab. Monika Golonka-Czajkowska, *Rewolucjoniści na rubieży. Antropologii bezpieki ciąg dalszy*

W badaniach nad dziejami walk antykomunistycznego zgrupowania partyzanckiego „Błyskawica” z aparatem bezpieczeństwa uwaga badaczy zazwyczaj koncentruje się na opisie tej strony barykady, którą dowodził Józef Kuraś „Ogień”. Tymczasem warto zauważyć, że „bezpieka” z jej personelem, kulturą organizacji i praktykami działania była jednym z najistotniejszych punktów na mapie społecznych światów Podatrz w okresie komunistycznej rewolucji 1945–1947. Wiedza o ludziach pracujących w nowotarskim Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego jako aktywnych jednostkach, które wchodziły nieustannie w rozmaitego rodzaju interakcje z otoczeniem społecznym i starały się modelować rzeczywistość wokół siebie, stanowi jeden z kluczowych kontekstów dla praktyk oporu i dominacji stosowanych przez „Ogniowców”. Szczegółowe rozpoznanie tej kwestii, oparte na szeroko pojętej tradycji badawczej interakcjonizmu symbolicznego, jest niezbędne, by móc sensownie opisać złożoność rzeczywistości podhalańskiego powojnia. Pozwala również lepiej zrozumieć przebieg tego bratobójczego konfliktu, którego ślady do dzisiaj przepracowywane są na rozmaite sposoby przez wyobraźnię społeczną mieszkańców Podatrz.

W referacie zaprezentowano wyniki projektu badawczego NCN „Józef Kuraś «Ogień» i jego podkomendni w wyobraźni społecznej. Antropologiczne studium przeżywania przeszłości” (Grant OPUS 2016/21/B/HS3/02921).

27.05 – mgr Leonia Brzozowska, *Konteksty kulturowe Zalipia*

Zalipski ośrodek sztuki ludowej, niegdyś doceniony przez etnografię i eksploatowany przez politykę kulturową, wraz z powstaniem nowej etno-

logii polskiej zaczął funkcjonować jako przykład pseudoludowej stylizacji. Tymczasem lokalne zdobnictwo nieustannie rozwija się i ewoluje – pojawiają się kolejne pokolenia malarek i malarzy, którzy regularnie dekorują swoje domy, a samo Zaliapie przeżywa renesans popularności i staje się jednym z emblematów polskości w Internecie.

Po wielu latach marginalizowania Zaliapia przez etnologię wznowienie badań terenowych w tradycyjnym rozumieniu pozwoliło na zgromadzenie materiałów empirycznych, które umożliwiają aktualizację wiedzy o tym ośrodku. Wykorzystanie nowych paradygmatów antropologicznych daje szansę na indywidualizację i pogłębione jednostkowe badania biografii i twórczości. Istotnym elementem zaproponowanej interpretacji jest uwzględnienie zarówno historii samego ośrodka, jak i przemian na gruncie etnografii i etnologii, które nie pozostawały bez wpływu na zaliipską twórczość i jej wizerunek.

24.06 – prof. dr hab. Ryszard Vorbrich, dr hab. Adam Pomieciński prof. UAM, *Człowiek i piroga. Rybactwo rzemieślnicze w Senegalu*

Wystąpienie poświęcone było specyficznemu typowi rybołówstwa, które funkcjonuje w Senegalu i na całym obszarze Afryki Zachodniej, nazywanemu rybołówstwem rzemieślniczym. Wywodzi się ono od rybołówstwa tradycyjnego i niekiedy wciąż tak bywa nazywane. W Senegalu rybołówstwo jest działalnością o ważnym znaczeniu gospodarczym, społecznym i kulturowym. Codziennie ponad 20 tysięcy łodzi eksploruje zasoby oceaniczne i akweny słodkowodne w poszukiwaniu ryb, krewetek, homarów. Rybołówstwo rzemieślnicze, symbolizowane przez pomalowane na jaskrawe kolory drewniane łodzie, zwane pirogami, pozostaje silnym elementem tożsamości narodowej, w której rozpoznaje się wielu Senegalczyków. Referat stanowił podsumowanie kilkuletnich badań etnograficznych autorów, prowadzonych w Senegalu w latach 2012–2020. Zasadnicza część pracy terenowej odbywała się w regionie Casamance (południowy Senegal), Dakarze, na wyspie Gorée oraz w mieście Saint-Louis, położonym przy ujściu rzeki Senegal. Miejsca badań wyznaczone zostały linią Oceanu Atlantyckiego oraz obszarami wokół dwóch wielkich rzek: Casamance i Senegal.

Autorzy zaprezentowali kilka aspektów związanych z kulturą rybaków senegalskich. Punktem wyjścia stało się rybołówstwo tradycyjne, którym zajmowała się ludność Lebou, Dioula, Nyominka, Serer i Wolof. Każda z tych grup wypracowała własne umiejętności związane z połowami i skutnictwem. Momentem przełomowym była modernizacja pirog (lata 50.–70. XX wieku), która wyposażała łodzie w silniki motorowe, wypierając używane dotąd żagle i wiosła. Tym samym rybołówstwo tradycyjne przekształciło się w rybołówstwo rzemieślnicze. Pomimo tych przemian piroga wciąż

stanowi istotny element kultury rybaków zarówno w wymiarze materialnym, jak i duchowym. Budowanie łodzi pozostaje skomplikowanym procesem technologicznym, wymagającym podziału pracy. Pirogi senegalskie wykonywane są dzisiaj na zamówienie rybaków przez rzemieślników przekazujących swoją wiedzę z pokolenia na pokolenie. Autorzy zwrócili również uwagę na formy zdobienia łodzi, a także praktyki religijne i magiczne, które nierozdzielnie związane są z budowaniem pirog oraz ich codzienną eksploatacją.

Kolejnym poruszonym wątkiem była organizacja pracy na lądzie. Porty i plaże, w których rybacy rzemieślnicy wyładowują swoje zdobycze, są charakterystycznymi przestrzeniami łączącymi ocean i ląd. W miejscach tych wybudowana została specjalna infrastruktura, pozwalająca na wyładunek, a także na sprzedaż i przetwórstwo ryb. To tutaj odbywa się suszenie ryb, które umieszcza się na specjalnie do tego przeznaczonych matach. Ryby suszą się na otwartej przestrzeni, w pełnym słońcu. Obok suszarni wybudowane zostały wędzarnie, w których wędzi się różne gatunki ryb na potrzeby lokalnej ludności lub na eksport. Osobami, które pracują w suszarniach i wędzarniach, są często migranci z Gwinei, Gambii, Mali, Burkina Faso. Ryby, które nie trafiają bezpośrednio do suszarni i wędzarni, są sprzedawane na miejscu lub transportowane w głąb łądu samochodami chłodniami. Na koniec referatu autorzy poruszyli zagadnienie kryzysu rybołówstwa rzemieślniczego w Senegal, który spowodowany został nadmierną eksploatacją zasobów rybnych. Spadek dochodów z rybołówstwa rzemieślniczego spowodował znaczące zmiany w mentalności rybaków, czego wymownym przykładem w ostatnich latach stały się nielegalne migracje rybaków senegalskich do Europy.

Prezentowane przez profesorów Adama Pomiecińskiego i Ryszarda Vorbricha z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu badania afrykanistyczne mogły zostać zrealizowane dzięki europejskiemu programowi Erasmus Plus. Zagadnienia, które zostały przez nich omówione w ramach spotkania Komisji Etnograficznej PAU w Krakowie, stały się częścią wystawy etnograficznej, prezentowanej w Muzeum Etnograficznym im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu, oraz książki zatytułowanej *Człowiek i piroga. Rybołówstwo rzemieślnicze w Senegal*.

25.11 (posiedzenie wspólne z Komisją Antropologii Miasta Komitetu Nauk Etnologicznych PAN) – dr Agnieszka Szczepaniak-Kroll, *Dziedzictwo poznańskich Bambrów – między naturalnym procesem a kreacją. Propozycja projektu badawczego*

W 2019 r. potomkowie imigrantów z Bambergu świętowali jubileusz 300 lat obecności grupy w Poznaniu. Osadników zaproszono na początku

XVIII w., by zasiedlili i zagospodarowali wsie otaczające miasto, będące jego zapleczem żywnościowym, zniszczone w XVII w. w wyniku wojen. Przyszyc z powodzeniem wypełnili przydzielone im zadania. Bezproblemowo zintegrowali się z mieszkańcami swoich miejscowości (dziś dzielnic Poznania), choć spolonizowali się dopiero pod koniec XIX w. Imigranci i ich potomkowie mieli swój znaczący wkład w kulturę Poznania. W 2018 r. tradycje kulturowe Bambrów Poznańskich wpisane zostały na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Do spopularyzowania tej grupy przyczyniła się poznańska Pracownia Etnologii IAE PAN, która w latach 90. XX w. podjęła badania nad nią. Zrekonstruowano historię Bambrów, zbadano ich wkład w kulturę miasta, przeanalizowano przemiany tożsamości, nakreślono drzewa genealogiczne, zebrano zdjęcia, dokumenty osobiste, pamiątki rodzinne. Pracownia Etnologii miała swój udział w powstaniu Towarzystwa Bambrów Poznańskich (1996 r.), a następnie Muzeum Bambrów Poznańskich (2003 r.). Jubileusz obchodzony w 2019 r. stanowił bodziec do pogłębienia zainteresowań tą grupą, tym razem związanych z zachodzącymi w niej obecnie zjawiskami. W Pracowni Etnologii PAN powstał projekt skoncentrowany na bamberskim dziedzictwie, jego rozwoju, kształtowaniu, zarządzaniu i wykorzystywaniu przez otoczenie, który został przedstawiony podczas posiedzenia.

Komisja Historii Wojen i Wojskowości PAU

12.10 – dr Krzysztof Popek, *Struktura wyznaniowo-narodowościowa armii bułgarskiej przed I wojną światową*

9.11 – mgr Krzysztof Pięciak, *Powstanie i działalność Brygad Górskich Strzelców we wrześniu 1939 roku*

14.12 – dr hab. Krzysztof Filipow prof. UwB, *Ordery i odznaczenia II RP*

Komisja Archeologii Krajów Śródziemnomorskich PAU

18.01 – dr hab. Tomasz Derda prof. UW, *Marea/Hawwarija Północna. Bizantyńskie miasto nad Jeziorem Mareotis*

Referat prezentował najważniejsze odkrycia polskiego projektu badań archeologicznych w Marei/Hawwariji Północnej, dokonane w ostatnich latach. Przedstawiono zarówno ogólne obserwacje dotyczące układu urbanistycznego miasta, jak i szczegółowe rezultaty wykopalisk prowadzonych w różnych jego częściach.

15.02 – dr Piotr Kołodziejczyk, dr Michał Wasilewski, dr hab. Marek Nowak prof. UJ, dr Marcin Czarnowicz, dr Barbara Witkowska, Jacek Karmowski, Agnieszka Brzeska-Zastawna, Justyna Zakrzeńska, dr Katarzyna Radziwiłko, *Badania nad okresem późnej prehistorii w południowej Jordanii. Projekt HLC w latach 2014–2019*

W 2014 roku Instytut Archeologii zainicjował badania powierzchniowe na obszarze departamentu At-Tafileh w południowej Jordanii oraz w rejonie miasta Shawbak. Przedmiotem badań prowadzonych w ramach projektu Heritage – Landscape – Community jest rozpoznanie na tym terenie stanowisk z wczesnej epoki brązu na tle aktywności człowieka w okresach wcześniejszych i zmian środowiskowych (ok. 3700–1950 p.n.e.).

Od 2017 roku rozpoczęły się regularne badania wykopaliskowe Instytutu Archeologii UJ na terenie południowej Jordanii. W ramach projektu HLC (Heritage – Landscape – Community) rozpoczęto prace na dwóch stanowiskach – Faysaliyya i Munqata’a, zlokalizowanych w południowej części Jordanii. Oba stanowiska zostały przebadane sondażowo i dostarczyły informacji stratygraficznych. Na stanowisku Faysaliyya odkryto szereg struktur kamiennych, zabytki krzemienne, kamienne i ceramiczne, które pozwalają na wstępne datowanie tych znalezisk na okres neolitu i przełomu wczesnej i środkowej epoki brązu, a także bardzo liczne zabytki z dolnego i środkowego paleolitu. Z kolei na stanowisku Munqata’a zidentyfikowano pozostałości po konstrukcjach osadniczych oraz szereg zabytków (m.in. groty strzał i fragmenty ceramiki) datowanych wstępnie na okres funkcjonowania kultur zaliczanych do horyzontu PPNB-C oraz Jerycho IX. Odkrycia te pozwalają określić Munqata’ę jako najdalej wysunięte na południowy wschód stanowisko archeologiczne z zabytkami tego horyzontu. W latach 2018–2019 przeprowadzono także badania powierzchniowe i sondaże wykopaliskowe na kilku innych stanowiskach, na bazie których wytypowano kolejne miejsca do szerszych prac. Niestety, wybuch epidemii na początku roku 2020 zatrzymał te plany.

15.03 – dr hab. Radosław Karasiewicz-Szczypiorski, *Garnizon Apsaros w początkach II w. n.e. Nowe ustalenia na podstawie stempli na ceramice budowlanej*

Obsada rzymskich fortów, rozmieszczonych w okresie Pryncypatu na wybrzeżu Kolchidy, wciąż stanowi przedmiot dociekań i sporów badaczy. Problem ten dotyczy także Apsaros. Arrian, który jako namiestnik Kapadocji wizytował ten garnizon w 131 lub 132 roku, wspomina o stacjonujących tam pięciu kohortach. Niestety, nie dodaje żadnego komentarza, który wyjaśniłby, jakie to oddziały i dlaczego w jednym forcie było ich aż 5! Współcześni badacze starają się rekonstruować skład wspomnianego garnizonu. Zazwyczaj

do sytuacji z początku lat 30. II w. odnoszą wszystkie informacje na temat oddziałów, które mogły kiedyś stacjonować w Apsaros. Wzmianki pochodzące z różnych źródeł są jednak trudne do datowania. Tym trudniej jest je ze sobą łączyć w celu rekonstrukcji składu garnizonu z czasów Arriana. Zabieg taki wydaje się Autorowi prezentacji pochopny i zupełnie nieuzasadniony. Inny nurt badań skupia się na nielicznych dyplomach wojskowych, dotyczących armii kapadockiej z początków II w. W tym wypadku mamy wykaz oddziałów pomocniczych, ale większości z nich nie jesteśmy w stanie wiarygodnie połączyć z żadnym konkretnym garnizonem. Odkrycia dokonane w Apsaros w ostatnich latach wydają się przybliżać nas do wyjaśnienia zagadki obsady tego fortu.

– dr Piotr Jaworski, *Jak upadł rzymski fort Apsaros? Numizmatyczne świadectwa morskiej inwazji Boranów*

Fundamentalnym źródłem dotyczącym dwóch morskich inwazji Boranów na wybrzeża Kolchidy, mających miejsce w latach 50. III w. n.e., jest *Nowa historia* Zosimososa. Choć ten konstantynopoliński historyk, działający na przełomie V i VI w., nie wspomina wprost o ataku barbarzyńców na rzymski fort Apsaros, tym niemniej istnieją poważne przesłanki, pozwalające sądzić, że trasa floty bosporańskiej, z pomocą której Boranowie dotarli aż do Trapezuntu, wiodła wzdłuż wschodnich wybrzeży Morza Czarnego. Zdaniem bizantyńskiego historyka skutkiem niszczycielskich najazdów Boranów było całkowite spustoszenie Kolchidy. Badacze starożytnego Apsaros już od pewnego czasu uważają morskie najazdy Boranów za prawdopodobną przyczynę opuszczenia przez armię rzymską znajdującego się tamże fortu i jego zniszczenia, które nastąpiło około połowy III w. Przypuszczenie to zdaje się znajdować potwierdzenie w znaleziskach numizmatycznych ostatnich lat, zarówno w przypadku monet luźnych, jak i skarbów odkrytych w warstwach związanych z pożarem, po którym nastąpił blisko 250-letni hiatus osadniczy.

19.04 – dr Dagmara Wielgosz-Rondolino, *Marmora Asiatica. Sprawozdanie z projektu*

Marmora Asiatica to zrealizowany w latach 2013–2019 interdyscyplinarny projekt Instytutu (obecnie Wydziału) Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, sfinansowany przez Narodowe Centrum Nauki (DEC-2012/07/E/HS3/03971). Celem projektu było przeprowadzenie badań najważniejszych kamieniołomów marmuru, eksploatowanych w czasach starożytnych w Azji Mniejszej. Projekt połączył klasyczne badania archeologiczne z najnowszymi technikami i metodami archeometrycznymi. W zespole pracowali archeolodzy, geolodzy i materiałoznawcy z Polski, Turcji, Włoch i Stanów Zjednoczonych.

Cztery kampanie terenowe, przeprowadzone w kamieniołomach starożytnego Dokimeionu, Altıntaş, Afrodyzji, Göktepe, Prokonezu i Efezu, zaowocowały sporządzeniem dokładnych map kamieniołomów, starannym zadokumentowaniem pozostałości archeologicznych oraz pobraniem materiału skalnego. Próbkki marmuru poddano wielowymiarowym badaniom analitycznym, a ich wyniki posłużyły do stworzenia nowej, obszernej bazy danych, zbierającej właściwości petrograficzne i geochemiczne białych i szarych marmurów.

Jesteśmy przekonani, że dzięki naszemu projektowi znacząco zwiększy się stopień pewności identyfikacji marmuru w starożytnych zabytkach. Istotnym celem naszych badań było określenie skali antycznej eksploatacji. Przeprowadzone za pomocą skanera laserowego 3D pomiary umożliwiły oszacowanie objętości wydobytego kamienia i stworzenie dokładnych trójwymiarowych modeli dla czterdziestu kamieniołomów. Nasze obliczenia wskazują, że w niektórych przypadkach starożytne użycie tych marmurów zostało przeszacowane, a ich wydobycie miało znaczenie raczej tylko lokalne. Wiele z badanych kamieniołomów jest do dziś intensywnie eksploatowanych, a ślady starożytnego wydobycia znikają z roku na rok. Tym większe zatem jest znaczenie naszej dokumentacji geologicznej i archeologicznej, szczególnie trójwymiarowych skanów, które utrwalają obraz ważnej gałęzi starożytnej gospodarki.

17.05 – dr hab. Krzysztof Misiewicz prof. UW, dr hab. Tomasz Waliszewski prof. UW, dr hab. Jerzy Żelazowski, *Miasta antyczne w Afryce Północnej w polskich badaniach geofizycznych (Mustis, Ptolemais)*

Tematem wystąpienia były polskie badania geofizyczne w antycznych miastach w Afryce Północnej, należących do odmiennych tradycji kulturowych – z jednej strony Mustis (Tunezja), ośrodek numidyjsko-puniccko-rzymski, z drugiej strony Ptolemais (Libia), ośrodek libijsko-grecko-rzymski. Różne tradycje nie przeszkodziły jednak tym miastom uczestniczyć w globalnych procesach unifikacyjnych świata grecko-rzymskiego.

18.10 – dr hab. Agata Ulanowska, *Nie tylko szaty... Produkcja włókiennicza i tekstylia w świetle wyników badań nad relacjami pomiędzy włókiennictwem a pieczęciami i praktykami stemplowania w Grecji epoki brązu*

W referacie przedstawiono najważniejsze wyniki badawcze projektu „Tekstylia i pieczęcie. Relacje pomiędzy produkcją włókienniczą a pieczęciami i praktykami stemplowania w Grecji epoki brązu”, finansowanego przez NCN (UMO-2017/26/D/HS3/00145, konkurs SONATA 13, <https://textile-seals.uw.edu.pl/pl/>) i realizowanego na Wydziale Archeologii UW w latach

2018–2021 (z przedłużeniem do 2022). Celem projektu jest rozpoznanie struktury i znaczenia tytułowych relacji, poprzez analizę praktyki znakowania i stemplowania narzędzi włókienniczych, głównie ciężarków tkackich; określenie sposobów wykorzystania i cech funkcjonalnych tzw. tekstyliów technicznych, zachowanych w formie odcisków na spodach glinianych plomb, oraz rozpoznanie odniesień do produkcji włókienniczej w ikonografii gliptyki egejskiej. Szczegółowe informacje o trzech głównych rodzajach badanych pozostałości, tj. stemplowanych narzędziach, odciskach wyrobów tekstylnych oraz ikonografii produkcji włókienniczej, znajdują się w wolnym dostępie, w bazie danych „Textiles and Seals”, która powstała specjalnie na potrzeby projektu we współpracy z Centrum Kompetencji Cyfrowych UW (<https://textileseals.uw.edu.pl/pl-baza-danych/>).

29.11 – prof. dr hab. Janusz Czebreszuk, prof. dr hab. Ewdoksia Papuci-Władyka, *Komunikat o oficjalnym otwarciu Polskiego Instytutu Archeologicznego w Atenach (PIAA)*

W dniu 26 października 2021 r. nastąpiło oficjalne otwarcie Polskiego Instytutu Archeologicznego (PIAA) w Atenach, które miało miejsce w Archeologicznym Narodowym Muzeum w stolicy Grecji. Prof. Janusz Czebreszuk, dyrektor PIAA, poinformował w swoim wystąpieniu o przebiegu tej uroczystości. Prof. Ewdoksia Papuci-Władyka, wicedyrektor PIAA, przedstawiła zawartość wystawy posterowej pt. „Filhellenizm oraz archeologia klasyczna i pradziejowa Grecji w badaniach polskich”, która towarzyszyła uroczystości otwarcia. Wystawa miała na celu przybliżenie szerokiej publiczności, w sposób przystępny i w trzech językach (polski, grecki i angielski), dużego zasięgu geograficznego oraz różnorodności merytorycznej projektów, współtworzonych przez badaczy z Polski na terenie samej Grecji i w obszarze oddziaływania kultury helleńskiej (np. Morze Czarne, Cypr).

– prof. dr hab. Janusz Czebreszuk, dr Jakub Niebieszczański, Maria Pappa, prof. Stelios Andreou, prof. Konstantinos Vouvalidis, *Anthemous Valley Archaeological Project w północnej Grecji. Etap realizowany w ramach Polskiego Instytutu Archeologicznego w Atenach*

Projekt zatytułowany „Anthemous Valley Archaeological Project” (AVAP) realizowany jest przez trzy podmioty: Eforat Starożytności Regionu okolic Salonik, Uniwersytet Arystotelesa w Salonikach i Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jego początki sięgają roku 2010 i wiążą się z problematyką dynamiki osadnictwa w okresie od neolitu po początki epoki żelaza (VI–II/I tys. p. Chr.) w dolinie rzeki Anthemous (o powierzchni ok. 400 km²), która jest usytuowana bezpośrednio na wschód od aglomeracji Salonik. Najpierw rozpoznane zostały przejawy osadnictwa w każdej

z badanych epok. Zastosowano do tego metody badań nieinwazyjnych w postaci rozpoznań powierzchniowych całej doliny, szczegółowych badań powierzchniowych stanowisk archeologicznych oraz badań geomagnetycznych. Szczególną cechą doliny jest najgęstsza w całym północnym obszarze Egei sieć osadnicza w czasie epoki brązu, na którą składało się kilkanaście telli (zwanych w tym regionie tumbami). Podsumowaniem tego etapu jest monografia *The Anthemous Valley Archaeological Project. A preliminary report* (Poznań 2016), zredagowana przez S. Andreou, J. Czebreszuka i M. Pappa.

Była to odpowiednia baza merytoryczna do podjęcia kolejnych zadań, które miały już coraz bardziej geoarcheologiczny charakter. Dolina Anthemoussa charakteryzuje się rozległymi obszarami aluwialnymi na swoim dnie, pod którymi zalegają ślady najwcześniejszego osadnictwa (zwłaszcza z różnych etapów neolitu). Na procesy aluwialne (niewątpliwie związane też z aktywnością człowieka) nakładają się także zjawiska tektoniczne, bowiem omawiana dolina jest położona w aktywnym uskoku tektonicznym. Powoduje on pogłębianie się doliny i jej przechylenie ku południowi. Oba te naturalne czynniki (aluwiacja i tektonika) były także aktywne w badanym odcinku pradziejów.

Na aktualnym etapie realizacji nasz projekt ma dwa wymiary innowacyjności: metodyczny i merytoryczny. W pierwszej z wymienionych perspektyw wypracowaliśmy model metodyczny badań geoarcheologicznych aluwialnych dolin w strefie egejskiej, posługujący się metodami nieinwazyjnymi, opartymi na metodzie tomografii elektrooporowej (ERT) i analizie rdzeni o nienaruszonej strukturze, pozyskanych za pomocą wiertni udarowo-hydraulicznej. Odpowiednio zanalizowane osady z takich rdzeni (stratygrafia, geochemia, ¹⁴C, palinologia itp.) pozwalają bez wbicia łopaty pozyskać informacje o osadnictwie, którego ślady znajdują się często kilka metrów pod współczesną powierzchnią.

Stosując powyższą metodykę, zbadano kilka stanowisk z dennej, aluwialnej części doliny. Są to Toumba Gona, Toumba Nea Raedestos, Toumba Loutra Thermis, Vasiliki-Kyparissi, Toumba Agia Paraskevi i Toumba Methamorfosis. Aktualnie jesteśmy na ostatnim etapie analizy rdzeni pozyskanych z powyższych stanowisk. Prace polskiego zespołu w ramach AVAP były finansowane z kilku projektów NCN (2011/01/BB/HS3/02175, 2013/09/N/HS3/01092 i 2016/21/B/HS3/00923).

20.12 – dr hab. Elena Klenina, *Od obozu legionowego do prowincjonalnego miasta Novae*

Rzymski obóz legionowy Novae w pobliżu współczesnego miasta Svishotov w Bułgarii, jedna z najważniejszych twierdz rzymskich na granicach Cesarstwa, należy do najlepiej zbadanych obiektów tego typu na obszarze Dolnego Dunaju. Dotychczasowe polsko-bułgarskie interdyscyplinarne badania

archeologiczne na terenie rzymskiego obozu legionowego i wczesnobizantyjskiego miasta Novae pozwoliły zidentyfikować i zbadać szereg elementów składających się na jego unikatowość urbanistyczną i architektoniczną.

Badania prowadzone w ramach wcześniejszych projektów badawczych doprowadziły do odkrycia wówczas jeszcze elementów kolejnego dużego kompleksu zabudowy w *latus praetorii sinistrum*. Dzisiaj, po kolejnych pięciu latach badań, zdecydowanie jedyne tego typu w tej części Cesarstwa Rzymskiego, reprezentującego kilka etapów budowlano-architektonicznych. Obiekt składa się z dwóch prostokątnych budynków o szerokości 8,45 m i długości 42,6 m, rozmieszczonych wzdłuż długich boków prostokątnego dziedzińca o wymiarach 20,0 m × 42,6 m. Pozyskane ruchome źródła archeologiczne, w tym znaleziska numizmatyczne, oraz wyniki badań radiowęglowych wskazują, że obiekt powstał prawdopodobnie między 124 a 129 rokiem n.e. Jego układ przestrzenny oraz unikatowe cechy architektoniczne sugerują, że służył jako arsenał (*armamentarium*) aż do końca III wieku n.e. lub początku IV wieku n.e. Kolejnym projektem budowlanym, zrealizowanym na dziedzińcu arsenału, było wzniesienie koszar legionowych. Po zniszczeniu koszar w drugiej połowie IV wieku n.e. wybudowano tutaj *horreum*. Seria analiz radiowęglowych pozwala określić, iż wczesnobizantyjskie *horreum* funkcjonowało aż do ostatniej ćwierci VI wieku.

– dr hab. Agnieszka Tomas, *Wschodnia nekropola rzymskiego obozu w Novae i jej losy w okresie późnoantycznym*

Rezultaty badań wykopaliskowych prowadzonych w latach 2016–2019 na terenie tzw. aneksu Novae zaowocowały m.in. odkryciem części nekropoli, funkcjonującej w tym miejscu przed włączeniem tego terenu w obręb fortecy. Opuszczenie cmentarza poprzedziła seria najazdów barbarzyńskich, które nasiliły się około połowy III wieku i zakończyły desakralizacją tego miejsca. Moment ten można obecnie datować na lata 60. III wieku. Włączenie nekropoli w przestrzeń miasta wydaje się fenomenem wyjątkowym w skali imperium. Odkrycia te rzucają światło na proces przekształcania rzymskich fortec legionowych w późnorzymskie miasta.

Komisja Medioznawcza PAU

19.01 – dr hab. Marek Kochan prof. Uniwersytetu SWPS, *Slogany w wyborach prezydenckich w Polsce (1990–2020)*

Podczas siedmiu elekcji prezydenckich w Polsce w latach 1990–2020 kandydaci, na których oddawano głosy, wykorzystywali 143 slogany, z tego zwycięzcy używali łącznie szesnastu sloganów. Najbardziej popularnymi

toposami w sloganach zwycięskich kandydatów były *Polska, wspólnota, przyszłość, prezydent* i *sila*. Trzy z nich (*Polska, wspólnota, prezydent*) były jednocześnie najbardziej popularne w całej próbie. Toposy najczęściej obecne w sloganach zwycięzców były analizowane i zestawiane z listą polskich „słów sztandarowych”. Patrząc z perspektywy sloganów zwycięskich kandydatów, prezydent jawi się nie tyle jako przywódca czy menedżer (jak w USA, gdzie stosunkowo często używa się w tym kontekście słów przywódca i przywództwo – *leader* i *leadership*), lecz raczej jako ikona narodowej wspólnoty, ktoś, kto scala zbiorowość i niesie Polakom nadzieję na lepszą przyszłość.

16.02 – dr hab. Krzysztof Kaszewski, *Profilowanie pojęć jako metoda badań medialnego obrazowania świata*

Profilowanie pojęć to metoda związana z badaniami językowego obrazu świata. W referacie ukazano przydatność profilowania pojęć jako aparatury badawczej medialnego obrazowania świata, mogącej służyć lingwistom, medioznawcom, kulturoznawcom, teoretykom i praktykom public relations. Zastosowanie tej metody sprzyja obiektywizacji, precyzji i uporządkowaniu analiz, ułatwia porównywanie zrekonstruowanych obrazów rzeczywistości, a także pozwala dostrzec, co w badanych obrazach medialnych jest kopią przedstawienia utrwalonego w danym języku, a co indywidualną kreacją określonych nadawców. Działanie omawianego narzędzia zilustrowano analizą sposobów obrazowania samych siebie przez ogólnopolskich nadawców medialnych (prasowych, radiowych i telewizyjnych) we własnych przekazach informacyjnych.

16.03 – prof. dr hab. Bogusława Dobek-Ostrowska, *65 lat badań nad systemami medialnymi. Polska na mapie Europy*

Po przeszło trzydziestu latach od upadku socjalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej można wyróżnić cztery modele systemów medialnych, oddających relacje między aktorami politycznymi a mediami masowymi. W krajach należących do Unii Europejskiej jest to model liberalno-hybrydowy (kraje bałtyckie, Czechy, Słowenia, Słowacja) oraz model mediów upolitycznionych (Polska, Węgry, Rumunia, Bułgaria i Chorwacja), które są zbliżone w swoim charakterze do systemu spolaryzowanego pluralizmu Hallina i Manciniego. Poza tym, istnieje tam model mediów w ciągłej tranzykcji (obejmujący Ukrainę, Mołdowę, Albanię oraz kraje postjugosłowiańskie oraz model autorytarny (w Rosji i na Białorusi).

20.04 – dr Beata Jerzakowska-Kibienko, *Audiodeskrypcja w mediach*

Wystąpienie miało charakter informacyjny na temat wykorzystania audiodeskrypcji. Podjęto prezentację różnych sposobów prowadzenia audio-

deskrypcji. Osobnym aspektem, który omówiono, była autorska audiodekrypcja, pisana na potrzeby malarstwa, a także jej wykorzystania w edukacji.

15.06 – dr hab. Weronika Świerczyńska-Głównia prof. UJ, *Pandemia COVID-19 w dyskursie medialnym w Polsce – analiza przekazów medialnych i ich społecznych skutków*

Dyskurs medialny bezpośrednio wpływa na nastroje społeczne. Może je tonować, ale również może wywołać panikę. Analiza przekazów medialnych w dobie COVID-19 – a zatem wydarzenia bez precedensu w historii współczesnego świata – pozwoliła z jednej strony na ocenę przyjętych przez badane media strategii informacyjnych, z drugiej natomiast umożliwiła określenie rekomendacji dotyczących sposobu informowania o COVID-19.

Projekt miał na celu zobrazowanie dyskursu medialnego dotyczącego COVID-19 od czasu pojawienia się pierwszych informacji o chorobie – grudzień 2019, poprzez moment wprowadzenia w Polsce przez ministra zdrowia stanu zagrożenia epidemicznego (12 marca 2020), aż do 25 marca – dnia, w którym wprowadzony został zakaz wychodzenia z domów bez wyraźnej życiowej potrzeby.

Projekt realizowany był z wykorzystaniem interdyscyplinarnej infrastruktury naukowo-badawczej CLARIN (ang.: Common Language Resources and Technology Infrastructure), który jest częścią Europejskiej Mapy Drogowej Infrastruktury Naukowej (ESFRI – European Roadmap for Research Infrastructures, European Strategy Forum on Research Infrastructures), obejmującej cyfrowe archiwa tekstów oraz zaawansowane narzędzia badawcze do ich automatycznej analizy. Współpraca naukowo-badawcza polegała na dostosowaniu istniejących narzędzi CLARIN oraz stworzeniu nowych algorytmów, pozwalających na przeprowadzenie planowanego badania. Analiza została przeprowadzona między innymi z wykorzystaniem znaczników czasowych oraz korelacji polegającej na tzw. topic modelingu – pozwalającym na wydobycie wątków tematycznych z tekstów o koronawirusie i zobrazowanie zmienności dyskursu w określonych przedziałach czasowych.

19.10 – dr hab. Klaudia Cymanow-Sosin, *Big Idea – modusy przewodnie w komunikacji perswazyjnej*

Big Idea to zestaw kluczowych, najbardziej popularnych i dominujących we współczesnej mediasferze kategorii (modusów, motywów przewodnich), poprzez które lansuje się odpowiednie wzorce i lokuje idee w celu dotarcia do określonej grupy odbiorców. Celem naukowych rozważań jest analiza dominujących idei, będących istotnym komponentem filmowych narracji reklamowych, zawartych zarówno na poziomie jawnym, jak

i nieświadomionym, w przekazach, które cechuje płytki poziom percepcji. Poza analizą komunikatów opartych na badaniach ilościowych i ilościowo-jakościowych z wykorzystaniem analizy statystycznej w celu opracowania maksymalnie obiektywnego korpusu do badań, oparta została na analizie treści reklamowanego dyskursu. Zaprezentowane analizy są pochodną obiektywnych wyników, które udało się uzyskać na podstawie wieloletnich badań, oraz wynikających z tego wniosków i uogólnień.

20.12 – prof. dr hab. Maciej Kawka, *Obrazy świata a światy tekstu w badaniach mediów*

W celu zakotwiczenia tekstów w dyskursie medialnym i mozolnego odkrywania kontekstów wykorzystywano powiązanie nadrzędnych i zmetaforyzowanych pojęć, jak: „obraz”, „wizerunek”, „twarz”, „oblicze” czy też „obrazowanie”, z takimi wyrażeniami, jak: „dyskurs”, „tekst”, „język”, wraz z towarzyszącym im „światami tekstu i dyskursu” językowymi lub tekstowymi w kontekście komunikowania medialnego. Opisowi poddawane były więc „językowe obrazy” (świata), „tekstowe obrazy świata”, „dyskursywne obrazy świata” lub tylko „obrazy świata” jako zmetaforyzowane opisy zdarzeń i osób w tekstach, które w istocie nie były referencjalnymi odniesieniami do rzeczywistości, tylko jej odbiciami w języku i w tekstach, w lustrze czy też w zwierciadle języka.

Przeciwnościem metody „językowych obrazów świata” – być może jej uzupełnieniem – jest powstała w latach 90. ubiegłego wieku „teoria świata tekstu” (Text World Theory) Petera Stockwella, Paula Wertha i Joanny Gavins. Proponowana w ich pracach teoria świata tekstu służy do analizy mentalnych (umysłowych) reprezentacji wydarzeń, jakie ludzie tworzą we wszelkiego rodzaju dyskursach, zarówno pisanych, jak i mówionych za pośrednictwem konkretnych tekstów. Teoria świata tekstu jest kognitywnym modelem przetwarzania dyskursu w celu opisanego i śledzenia, w jaki sposób użytkownicy języka tworzą dynamiczne reprezentacje wydarzeń w swoich umysłach podczas czytania lub komunikowania. Jako część realizacji analiz zakłada się istnienie tekstowych światów, tj. mentalnych konstrukcji, które tworzymy w celu konceptualizacji i zrozumienia każdego typu dyskursu.

Komisja Biograficzna PAU

20.10 – dr Krzysztof Kloc, *Jak Piłsudski stawał się Wodzem, a jego współpracownicy i podkomendni piłsudczykami? Kilka refleksji o tzw. fenomenie Komendanta*

1.12 – prof. dr hab. Jerzy Zdrada, *Traugutt – konterfekt*

WYDZIAŁ III NAUK ŚCISŁYCH I TECHNICZNYCH

Komisja Astrofizyki PAU

- 13.01** – Jerzy Pryga, *CREDO*
20.01 – dr Arti Goyal, *Stochastic blazar variability*
10.03 – Gordon Wasilewski, *Problem wydobycia wody na Księżycu*
17.03 – mgr Szymon Nakoneczny, *Uczenie maszynowe w astronomii*
7.04 – Julia Ząber, *Poszlaki życia na Wenus?*
14.04 – Uladzislau Tsynkevich, *Słońce jako soczewka grawitacyjna gigantycznego teleskopu*
21.04 – Anastasiya Mikitsiuk, *Fale grawitacyjne z układu białych karłów*
28.04 – Dariusz Klimowicz, *Rój czarnych dziur w centrum gromady kulistej NGC 6397*
5.05 – dr hab. A. Odrzywołek, *Maksymalna grawitacja?*
12.05 – dr hab. Maciej Bzowski, *Gdzie kończy się Układ Słoneczny i co jest dalej?*
19.05 – mgr Kamil Ziemiań, *Promieniowanie Hawkinga czarnej dziury powstałej w wyniku sferycznie symetrycznego kolapsu*
26.05 – prof. Leszek Motyka, *QCD meets gravity – on quantum effects that attract us all*
2.06 – dr Michał Drahus, *Międzygwiazdni włóczędzy II/Oumuamua i 2I/Borisov*
9.06 – dr Krzysztof Kamiński, *Globalny Teleskop Astrofizyczny*
13.10 – prof. Grzegorz Michałek, *Słońce – najbliższa gwiazda*
20.10 – prof. Stanisław Mrówczyński, *Czy astrofizyka może się obyć bez eksperymentu, a kosmologia bez obserwacji?*
27.10 – dr Rameshan Thimmappa, *The Spectral Analysis of the Hotspots of Pictor A Radio Galaxy with Chandra*
3.11 – Konrad Pawlik, *Osobliwa dynamika układu obręczy i masy punktowej*
17.11 – Karol Urbański, *700 zaginionych gwiazd*
1.12 – dr hab. Marcin Kuźniak, *DEAP-3600 i poszukiwanie ciemnej materii detektorami ciekło-argonowymi*
8.12 – dr Anna Gierzkiewicz-Pieniążek, *Matematyka a zagadka ciemnej materii*
22.12 – dr Nicola Rossi, *Detection of CNB with the PTOLEMY experiment*

Komisja Nauk Technicznych PAU

12.01 – dr hab. inż. Paweł Skruch prof. AGH, *Bezpieczeństwo pojazdów autonomicznych*

W prezentacji omówiono zasadnicze aspekty związane z bezpieczeństwem autonomicznych systemów jazdy. W szczególności przedstawiono cele i strategię bezpieczeństwa oraz sposób oceniania poziomu bezpieczeństwa. W tym kontekście bezpieczeństwo jest powiązane z ryzykiem wystąpienia niebezpiecznego zdarzenia. Ryzyko definiuje się zaś w kategoriach prawdopodobieństwa i skutków określonego niebezpiecznego zdarzenia. W prezentacji podkreślono, że nigdy nie da się osiągnąć 100% bezpieczeństwa, ale jako społeczeństwo możemy zaakceptować narażenie się na określone ryzyko, gdy jest ono akceptowalne. Dodatkowo w prezentacji przedstawiono innowacyjne podejście, pozwalające na obliczenie akceptowalnego poziomu bezpieczeństwa w sposób formalny dla systemów percepcyjnych, które są podstawowym elementem systemów jazdy autonomicznej.

19.01 – dr hab. inż. Paweł Skruch prof. AGH, dr inż. Marek Długosz, *Prace prowadzone w Zespole Systemów Dynamicznych i Teorii Sterowania – nowe możliwości i wyzwania*

W prezentacji przedstawiono Zespół Systemów Dynamicznych i Teorii Sterowania działający w ramach Laboratorium Sterowania Katedry Automatyki i Robotyki na Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie. Zespół tworzą pracownicy naukowo-dydaktyczni Katedry, doktoranci, studenci, a także współpracujący badacze z innych zespołów i jednostek. Głównymi obszarami badań Zespołu są zagadnienia związane z opracowaniem algorytmów sterowania dla systemów dynamicznych oraz z ich praktyczną implementacją. Do realizacji zadań dydaktycznych oraz do prac naukowo-badawczych wykorzystywane jest zaplecze laboratoryjne, wyposażone w stanowiska badawcze oraz zaawansowany sprzęt kontrolno-pomiarowy. Zasadniczą część prezentacji poświęcono omówieniu zrealizowanych projektów oraz aktualnych zagadnień badawczych, będących przedmiotem prac Zespołu. Dodatkowo krótko scharakteryzowano przyszłe kierunki badań oraz kolejne planowane inicjatywy.

9.03 – dr inż. Magdalena Smoleń, prof. dr hab. inż. Piotr Augustyniak, *System nadzorowania człowieka z adaptacyjnym udziałem sensorów*

Podczas prezentacji został przedstawiony zakres badań związanych z systemami do nadzorowania człowieka w warunkach zamieszkania (ang. *assisted living*) oraz najnowszy projekt systemu z adaptacyjnym udziałem sensorów różnych modalności. Poprzednio prowadzone badania doprowadziły do

wniosek, że: (1) poszczególne złożone czynności życia codziennego mogą zostać zdekomponowane do czynności elementarnych i (2) adekwatność poszczególnych sensorów jest uzależniona od rozpoznawanej czynności. Połączenie tych wniosków oraz wykorzystanie biomimetycznego przykładu neuromodulacji doprowadziło do zaprojektowania modelowego systemu, w którym zestaw wykorzystywanych sensorów jest dobierany adaptacyjnie, w celu jak najlepszego rozpoznania bieżącej czynności lub najbardziej prawdopodobnej czynności przyszłej. Przedstawiono wyniki prowadzonej na bieżąco hierarchizacji sensorów oraz studia przypadków użycia w przykładowych sytuacjach życia codziennego.

23.11 – prof. dr hab. inż. Andrzej Szarata, *Wpływ elastyczności popytu na efektywność inwestycji drogowych*

Nowe inwestycje w infrastrukturę drogową wiążą się z tendencją do wypełniania powstałych rezerw przepustowości w miarę upływu czasu. Zjawisko to nazywane jest ruchem wzbudzonym i stanowi nieodłączny efekt ciągłego pogarszania się warunków ruchu, z którym borykają się obszary zurbanizowane na całym świecie.

W ramach prezentacji przedstawiono podstawy metodyczne analizy ruchu wzbudzonego oraz zjawisk towarzyszących (twierdzenie Lewisa-Mogridge'a i paradoks Brassea). Przedmiotem prowadzonych analiz były rzeczywiste inwestycje drogowe, realizowane w Krakowie (elementy III obwodnicy, tj. Trasy Łagiewnicka, Pychowicka i Zwierzyniecka), na przykładzie których wskazano efekty funkcjonalne dla różnych scenariuszy zmian w sieci transportowej. Przedstawione wyniki bazowały na symulacjach przeprowadzonych na modelu transportowym aglomeracji krakowskiej.

16.12 (wspólne z Komisją Zagrożeń Cywilizacyjnych PAU) – prof. dr hab. inż. Ryszard Tadeusiewicz, *Zagrożenia w cyberprzestrzeni*

Truizmem jest twierdzenie, że obecnie komputerów, smartfonów i Internetu używają wszyscy, wszędzie i do wszystkiego. Coraz więcej obszarów naszej aktywności przenosi się ze świata realnego do wirtualnego, kolokwialnie nazywanego cyberprzestrzenią. Niestety, ta nowa przestrzeń niesie też nowe zagrożenia. Omówienie tych zagrożeń, a także wskazanie sposobów minimalizacji ich skutków było głównym przedmiotem referatu. Omówione zostały metody przechwytywania informacji (*spoofing*), ograniczania ich dostępności, naruszania poufności, kontroli integralności i gwarantowania niezaprzeczalności dokumentów elektronicznych. Od strony technicznej przedstawiono metody pokonywania trudności związanych z potencjalnie możliwymi awariami oraz dość obszernie omówiono zagadnienia związane z szyfrowaniem i deszyfrowaniem informacji przesyłanych przez sieć

oraz przechowywanych w bazach danych. Jako zagadnienie mające rosnące znaczenie opisano także sposób składania i weryfikacji podpisów elektronicznych i ich certyfikacji. Na koniec omówiono metody identyfikacji użytkowników w systemach informatycznych ze szczególnym naciskiem na metody biometryczne.

Komisja Układów Złożonych PAU

- 22.01** – prof. dr hab. Marcin Magdziarz, *Transformacja Lampertiego – jak radzić sobie z analizą procesów nieergodycznych*
- 12.03** – prof. dr hab. Adam Rycerz, *Kiedy jeden dodać jeden nie równa się dwa: Topologia i łamanie symetrii w zagadnieniu przewodnictwa dwuwarstwowego grafenu*
- 23.04** – prof. dr hab. Szymon Malinowski, *Globalne ocieplenie: czego nie wiemy o czułości klimatu na wymuszenia i jak to badamy*
- 11.06** – prof. dr hab. Józef Dulak, *Komórki macierzyste – proste rozwiązania na złożone problemy?*
- 29.10** – prof. dr hab. Krzysztof Sacha, *Time Crystal Phenomena*
- 17.12** – prof. dr hab. Józef Spałek, *Can quantum particles become distinguishable?*

WYDZIAŁ IV PRZYRODNICZY

Komisja Geoinformatyki PAU

- 20.01** – mgr inż. Adam Ingot, *Topologia semantyczna w funkcjonowaniu wielorozdzielczych baz danych*
- 10.03** – webinarium „Geoinformatyka w archeologii”, cz. 1:
– dr hab. inż. Paweł Ćwiąkała prof. AGH, *Nowoczesne techniki pomiarowe w dokumentacji prac archeologicznych*

Aktualnie prowadzenie badań archeologicznych wymaga interdyscyplinarnej współpracy, która łączy naukowców z wielu różnych gałęzi nauki. Dane przestrzenne wykorzystywane w archeologii są pozyskiwane za pomocą różnorodnych, dobranych do potrzeb metod pomiarowych. Szczególną rolę w pozyskiwaniu danych przestrzennych odgrywają metody geodezyjne, fotogrametryczne i teledetekcyjne, które pozwalają na znaczne rozszerzenie zakresu rozpoznawania stanowisk archeologicznych.

W referacie przedstawiono kilka studiów przypadków poświęconych zastosowaniu nowoczesnych technik pomiarowych na różnych etapach prac

archeologicznych. W prezentowanych przykładach opisano możliwości zastosowania skanowania laserowego, fotogrametrii bliskiego zasięgu oraz niskiego pułapu, obrazowań satelitarnych, kamer sferycznych oraz nowoczesnych odbiorników GNSS, pracujących w trybie RTX w dokumentacji stanowisk archeologicznych. Szczególną uwagę zwrócono na rozwiązania pomiarowe, zastosowane do inwentaryzacji naczyń ceramicznych oraz do prowadzenia prac dokumentacyjnych w miejscach, gdzie nie ma możliwości stosowania bezzałogowych statków latających. Zaprezentowane techniki pomiarowe i sposoby ich wdrożenia w badaniach archeologicznych wykazują wysoki potencjał praktyczny i poznawczy.

- dr hab. Michał Marciak, *Z Jerozolimy do Erbilu i z powrotem: starożytna historia Izraela i Bliskiego Wschodu w ujęciu interdyscyplinarnym*

W prezentacji przedstawiono użycie technik teledetekcyjnych oraz analiz GIS w kontekście wybranych projektów historyczno-archeologicznych, prowadzonych na współczesnym Bliskim Wschodzie. W ramach wystąpienia przedstawiono ogólny kontekst badań archeologicznych w południowo-wschodniej Turcji, Iraku, Izraelu, Autonomii Palestyńskiej i Jordanii. Szczególną uwagę poświęcono projektowi Gaugamela, finansowanemu ze środków NCN, a prowadzonemu w północnym Iraku przez Uniwersytet Jagielloński we współpracy z Uniwersytetem w Udine (Włochy). W ramach projektu użyto szeregu analiz z zakresu teledetekcji i GIS: ścieżki najmniejszego kosztu, analizy widoczności, fotointerpretacji wysokorozdzielczych zdjęć satelitarnych po przetworzeniu danych w celu wzmocnienia odwzorowania, analizy geomorfometryczne. W wystąpieniu przedstawiono również współczesne trendy w ramach badań historycznych nad starożytną urbanizacją i mobilnością, zwłaszcza użycie analizy sieciowej i analiz przestrzennych. Szczególną uwagę poświęcono finansowanemu przez ERC projektowi „An Empire of 2000 Cities”, prowadzonemu na Uniwersytecie w Lejdzie (Holandia) w latach 2013–2018, oraz projektowi „Podróż i mobilność w hellenistycznej i wczesnorzymskiej Palestynie”, finansowanemu przez NCN i aktualnie realizowanemu na Uniwersytecie Jagiellońskim.

- dr hab. Rafał Zapłata prof. UKSW, *LiDAR i dziedzictwo kulturowe – badanie, inwentaryzacja, monitorowanie i popularyzacja*

Wykład był przekrojową prezentacją wybranych, a zarazem kluczowych zagadnień związanych z technologią skanowania laserowego w archeologii. Zagadnienie omówiono poprzez odwołanie się do przykładowych badań z terenów Polski, w ramach których m.in. dokonano licznych odkryć obiektów zabytkowych, dokładnej i zaktualizowanej identyfikacji znanych obiektów

wraz z ich kontekstem. Prezentacja składała się z 3 zasadniczych części: (1) wprowadzającej w problematykę LiDAR, (2) prezentującej przykłady badań, wyników itp. oraz (3) podsumowującej.

Przykłady odnoszą się do kilku projektów i wyników badań: (1) w ramach zadania „Inwentaryzacja dziedzictwa kulturowego” na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej w ramach projektów „Ocena i monitoring zmian stanu różnorodności biologicznej w Puszczy Białowieskiej na podstawie wybranych elementów przyrodniczych i kulturowych” oraz „Ocena i monitoring zmian stanu różnorodności biologicznej w Puszczy Białowieskiej na podstawie wybranych elementów przyrodniczych i kulturowych – kontynuacja”, finansowanych przez Skarb Państwa – Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe. Główni wykonawcy: Instytut Badawczy Leśnictwa oraz Fundacja Hereditas (2016–2019); (2) w ramach projektu MWKZ – Bitwa Warszawska 1920 – „Inwentaryzacja wybranych reliktyw Bitwy Warszawskiej z 1920 r.” na zlecenie Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – wykonawca Fundacja Hereditas (2020); (3) w ramach zadania „Inwentaryzacja dziedzictwa kulturowego” w ramach projektów „Ocena stanu różnorodności biologicznej w wybranych nadleśnictwach RDLP Krosno na podstawie wybranych elementów przyrodniczych i kulturowych – kontynuacja”, finansowanych przez Skarb Państwa – Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe. Główni wykonawcy: Instytut Badawczy Leśnictwa oraz Fundacja Hereditas (2016–2021); (4) projektu naukowego pt. „Badania pradziejowych kopalń krzemienia z użyciem LIDAR” w ramach programu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Kulturowego „Dziedzictwo kulturowe”, priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych” (2011 r.) – wykonawca: UKSW; (5) projektu naukowego „Zastosowanie skaningu laserowego oraz teledetekcji w ochronie, badaniu i inwentaryzacji dziedzictwa kulturowego. Opracowanie nieinwazyjnych, cyfrowych metod dokumentacji i rozpoznawania zasobów dziedzictwa architektonicznego i archeologicznego” w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” (2012–2016) – wykonawca: UKSW.

Podczas prezentacji przedstawiono problematykę LiDAR w kontekście badań archeologicznych – dziedzictwa materialnego, wraz z ukazaniem potencjału, jak i mankamentów towarzyszących działaniom z tytułową technologią. Całość zostanie wpisana w szeroko rozumianą geoinformatykę (geomatykę). W prezentacji ukazano (lub przynajmniej zasygnalizowano) cztery kluczowe zagadnienia: (1) badanie dziedzictwa kulturowego z zastosowaniem skanowania laserowego – m.in. rozpoznawanie obiektów zabytkowych; (2) inwentaryzowanie zasobów archeologicznych z wykorzystaniem danych i narzędzi geoinformatycznych; (3) monitorowanie, a więc praktyczne – potencjalne wykorzystanie LiDARu, jak i danych do monitorowania

np. zmian, jakie zachodzą na/lub w otoczeniu zabytków w związku z powstającymi zagrożeniami; (4) popularyzowanie – czyli ukazanie i takiego oblicza danych LiDARm, jak i narzędzi geomatycznych, powiązane np. z nauką obywatelską.

14.04 – webinarium „Geoinformatyka w archeologii”, cz. 2:

– dr Michał Kasiński, *Przestrzeń w archeologii – archeologia w przestrzeni*

System informacji geograficznej (GIS), umożliwiający szybkie i efektywne przetwarzanie danych o charakterze przestrzennym, stanowi narzędzie stosowane coraz powszechniej w codziennej pracy archeologa. Jest ono zarówno instrumentem umożliwiającym ewidencję i ochronę dziedzictwa archeologicznego, jak również pozwala badać przestrzeń i zachodzące w niej zależności, stanowiąc bardzo często punkt wyjścia do właściwych studiów archeologicznych.

Celem referatu było z jednej strony krótkie wprowadzenie słuchaczy w specyfikę archeologii jako samodzielnej dyscypliny naukowej, omówienie jej podstawowych metod i pytań badawczych, jakie sobie stawia, z drugiej – zaprezentowanie możliwie szerokiego spojrzenia na to, jak narzędzia GIS mogą być przez archeologów wykorzystywane. Referat uzupełniony został krótką prezentacją konkretnych case studies.

– mgr Marta Korczyńska, *GIS jako praktyczne narzędzie wspierające badania sposobu życia społeczeństw pradziejowych – wieloskalowe przykłady z Polski południowej*

W referacie zaprezentowano przykłady analitycznego zastosowania metod GIS w projektach poświęconych okresowi neolitu i epoce brązu:

1) Na cmentarzysku w Janowicach nad Dunajcem, funkcjonującym pod koniec późnej epoki brązu, dzięki wieloczynnikowym analizom statystycznym i GIS możliwa była rekonstrukcja wyposażenia grobów, zniszczonych przez saltację wykrotową.

2) W przypadku badań 40-hektarowej osady Mozgawie, zamieszkannej podczas późnego neolitu, standardowe badania nieinwazyjne (prospekcja geomagnetyczna, fotografia lotnicza, badania powierzchniowe i sondáže geomorfologiczne) zostały uzupełnione o analizy przeprowadzone z wykorzystaniem logiki rozmytej i geostatystyki, dzięki którym mogliśmy prześledzić zmiany dynamiki zasięgu osady w trzech horyzontach chronologicznych.

3) Wykorzystanie metod GIS w makroskali zilustrowano modelami predyktywnymi, które stworzyliśmy w ramach projektu dotyczącego pradziejowego osadnictwa w Karpatach Zachodnich. Pierwszy – modelowanie terenów potencjalnie atrakcyjnych dla eksploatacji rolniczej, wygenerowany

został w oparciu o rozumowanie dedukcyjne, drugi natomiast – model predyktywny, oparty na wnioskowaniu indukcyjnym, miał za zadanie sprawdzenie, czy pewne kombinacje cech krajobrazu mogły mieć wpływ na decyzję dotyczącą lokalizacji osad.

– dr Marcin Czarnowicz, *GIS i archeologia, badania pobojuwisk z pierwszej wojny światowej na Podkarpaciu*

Mimo że od końca I wojny światowej minęło już ponad 100 lat, w lasach pogranicza polsko-słowackiego wciąż napotkać można dobrze zachowane pozostałości linii frontu. Są to najczęściej fragmenty tranzei czy ziemianek wykonywanych przez żołnierzy walczących armii.

W ramach prowadzonych przez nas badań opracowujemy różnego rodzaju materiały archiwalne, w tym mapy sytuacyjne, ukazujące rozlokowanie jednostek. Ponieważ teren badań jest bardzo rozległy, górzysty i mocno zalesiony, konieczne jest wcześniejsze wytypowanie „podejrzanych” miejsc. W tym działaniu świetnie sprawdzają się zobrażenia ALS. W trakcie podejmowanych działań badawczych okazało się, że w celu łatwiejszego planowania działań badawczych oraz ich późniejszej analizy konieczne jest stworzenie platformy skupiającej wszelkie dane przestrzenne. Podjęto decyzję o skompilowaniu wszelkich informacji w bazie danych GIS.

W trakcie wystąpienia pokazano, jakie efekty daje połączenie danych z lotniczego skanowania laserowego, map archiwalnych oraz danych archeologicznych. Zaprezentowano też możliwość rozbudowy naszego systemu poprzez zaproszenie do współpracy specjalistów z zakresu GIS.

– dr Jacek Karmowski, *Zastosowanie GIS w archeologicznych badaniach powierzchniowych i wykopaliskowych na terenie południowej Jordanii – Projekt HLC*

W wystąpieniu zaprezentowano zastosowanie narzędzi GIS w dokumentacji badań Instytutu Archeologii UJ na terenie południowej Jordanii (projekt HLC: Heritage – Landscape – Community). W naszych działaniach wykorzystujemy narzędzia GIS do prowadzenia bazy danych lokalizacji zabytków powierzchniowych, nawigacji w terenie z wykorzystaniem archiwalnych map geologicznych i planów stworzonych przez inne projekty archeologiczne, wizualizacji danych SRTM dla obszarów objętych badaniami oraz do tworzenia planów i wizualizacji 3D obszarów wykopaliskowych na podstawie fotogrametrii.

Z dotychczasowych badań wynika, że szczególnie przydatne okazują się metody pomiaru obiektów na podstawie modeli 3D. Umożliwiają one tworzenie opisów tzw. obiektów nieruchomych także po zakończeniu badań w danym obszarze.

Zaprezentowano również próby wizualizacji pozycji zabytków ruchomych oraz obliczania objętości obiektów archeologicznych z wykorzystaniem algebry Boole'a. Szczególną uwagę poświęcono ogólnodostępnym i darmowym aplikacjom typu open source.

– dr hab. Radosław Palonka prof. UJ, *Zastosowanie metod GIS w badaniach kultur indiańskich prowadzonych przez Instytut Archeologii UJ w Gwatemali oraz w Kolorado (USA)*

Instytut Archeologii UJ prowadzi dwa projekty badawcze w Ameryce Północnej i Środkowej, w mieście kultury Majów Nakum i jego okolicach (departament El Peten, Gwatemala) oraz na stanowiskach prekolumbijskiej kultury Pueblo w Kolorado, USA. Badania skupione są m.in. na analizach i dokumentacji kamiennej architektury, sztuki naskalnej (malowideł i petroglifów), terenów wokół stanowisk, potencjalnych cieków wodnych i pól uprawnych, ale także elementów tzw. świętego krajobrazu.

Działania obydwóch projektów ukierunkowane są na zastosowanie nowoczesnych metod i technik dokumentacji stanowisk i zabytków z użyciem m.in. naziemnego skaningu laserowego (TLS), zdjęć z powietrza (UAV/dron), fotogrametrii i geodezji. W pewnym zakresie tworzone są analizy statystyczno-przestrzenne i integracja danych z zastosowaniem Systemów Informacji Geograficznej.

Dane analizowane są w programach Agisoft Metashape, RTI, Reality-Captures i ArcGis Pro. Wygenerowane modele trójwymiarowe mają zastosowanie m.in. do wykonania ortofotoplanów i Numerycznych Modeli Terenu (NMT), które służą na przykład do wykonania dokładnej dokumentacji rysunkowej, inwentaryzacji architektury i prac wykopaliskowych. Opracowane dane stanowią element budowanej bazy GIS, w której przeprowadzane są także analizy wykorzystujące pozyskane informacje, m.in. zmian demograficznych.

– dr Anna Kubicka, *Bazy danych GIS i modelowanie proceduralne w badaniach urbanistycznych w Nea Pafos na Cyprze – projekt MA-P*

Obecnie – w ramach projektu „MA-P Maloutena i Agora w planie urbanistycznym Pafos: Modelowanie miejskiego krajobrazu stolicy hellenistycznego i rzymskiego Cypru” – trwają prace nad uzupełnieniem dotychczasowego (desktopowego) rozwiązania GIS o bazę danych dostępną z poziomu strony internetowej – w tym celu wybrane zostało rozwiązanie typu opensource – arches (<https://www.archesproject.org/>). Druga część realizowanych obecnie prac dotyczących rozwoju systemu dokumentacji przestrzennej skupia się na budowaniu systemu HBIM, tworzonego głównie w oparciu o chmurę punktów 3D (wykonaną ze zdjęć z UAV) w środowisku Revit.

W zakresie badań geoinformacyjnych głównym wyzwaniem badawczym realizowanego projektu MA-P jest próba wykorzystania modelowania proceduralnego miast antycznych na planie hippodamejskim jako bazy do rekonstrukcji zabudowy w grecko-rzymskim mieście Pafos. W tym celu, bazując na opublikowanych wynikach badań archeologicznych z lepiej poznanych miast antycznych, utworzone zostaną reguły modelowania proceduralnego w CityEngine, które następnie zostaną wykorzystane do utworzenia hipotetycznych rekonstrukcji Pafos. Narzędziem do weryfikacji stawianych hipotez, obok sondażowych wykopów archeologicznych, będą wyniki analiz przestrzennych.

12.05 – dr hab. Joanna Dudzińska-Nowak prof. USZ, *Badania morfodynamicznego rozwoju strefy brzegowej Południowego Bałtyku – procesy naturalne i oddziaływania antropogeniczne*

Obserwowane współcześnie zmiany klimatyczne, a w szczególności wzrost poziomu oceanu światowego i zwiększenie liczby silnych sztormów oraz występujący w wielu miejscach deficyt osadów, stanowią realne zagrożenie bezpieczeństwa brzegu. W tym kontekście precyzyjne określenie tendencji rozwoju strefy brzegowej oraz wielkości erozji w różnych skalach przestrzennych i czasowych, uwzględniające zarówno naturalne, jak i antropogeniczne czynniki sprawcze, a także opracowanie scenariuszy przyszłych zmian stanowią priorytet dla szeroko rozumianego zarządzania strefą brzegową. Wykazane, na podstawie przetworzonych fotogrametrycznie zdjęć lotniczych z lat 1938–2012, znaczne czasowe i przestrzenne zróżnicowanie wielkości zmian zachodzących nawet na sąsiednich, jednorodnych pod względem uwarunkowań geologicznych i geomorfologicznych oraz tendencji rozwoju odcinkach brzegu, zwraca uwagę na fakt, jak istotny jest właściwy dobór zarówno okresu obserwacji, jak i punktów reprezentatywnych, na podstawie których określone są scenariusze przyszłych zmian. Wybór przypadkowego miejsca i zbyt krótkiego okresu obserwacji, który nie uwzględni zmienności warunków hydrometeorologicznych, może obarczyć prognozę dużym błędem i stanowić potencjalne zagrożenie dla planowanej w tych miejscach infrastruktury.

17.11 – prof. dr hab. inż. Tomasz Szmuc, mgr inż. Piotr Pięta, *Zastosowanie zbiorów przybliżonych (Rough Sets) w analizie danych*

Teoria zbiorów przybliżonych (Rough Sets – RS), zaproponowana przez Z. Pawłaka w latach 90. ubiegłego wieku, jest ciągle rozwijana i doczekała się zastosowań w wielu dziedzinach (diagnostyka medyczna, rozpoznawanie obrazów, podejmowanie decyzji, analiza ryzyka). W dużym uproszczeniu umożliwia redukcję wymiarowości przez usunięcie nadmiarowych danych (atrybutów

i pewnych ich wartości). Dostarcza również efektywnych metod ekstrakcji wiedzy z danych przez analizę ukrytych relacji między obiektami i ich klasami. Po krótkim wprowadzeniu do teorii RS przedstawiono bezpośrednie zastosowania w analizie danych oraz istniejące narzędzia i środowiska implementujące. W drugiej części pokazano przykłady rozwiązań hybrydowych, tj. łączenia RS z innymi podejściami, w szczególności z sieciami neuronowymi. Jest to aktualnie rozwijany kierunek, istotny nie tylko z punktu widzenia bezpośredniego odkrywania wiedzy z danych, lecz również w kontekście interpretacji i oceny działania sieci.

Komisja Paleogeografii Czwartorzędu PAU

16.12 – mgr Olga Antczak-Orlewska, *Analiza subfosylnych Chironomidae w badaniach antropogenicznych i naturalnych zbiorników w Rozprzy*

Komisja Biologii Rozwoju PAU

22.01 – dr hab. Katarzyna Knapczyk-Stwora prof. UJ, *Wpływ neonatalnej ekspozycji na związki o aktywności hormonalnej na rozwój i funkcjonowania jajnika*

– dr hab. Małgorzata Grzesiak, *Rola witaminy D3 w fizjologii i patologii jajnika – badania na modelach zwierzęcych*

21.05 – dr hab. Anna Hejmej prof. UJ, *Współdziałanie klasycznej i nieklasycznej sygnalizacji androgenowej w komórkach Sertoliego: rola w kontroli aktywności szlaku Notch*

Komisja Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych PAU

19.02 – prof. dr hab. Wojciech Grodzki, *Ochrona lasu a ochrona przyrody, kontrowersje i dylematy*

19.03 – dr Monika Trzcńska, prof. dr hab. Zdzisław Smorąg, *Nowoczesne metody diagnostyki andrologicznej*

23.04 – prof. dr hab. Stanisław Brożek, *Atlas siedlisk leśnych Polski – wartość i przeznaczenie*

21.05 – prof. dr hab. Krystyna Kozienc, *Gorzki smak otyłości*

25.06 – prof. dr hab. Władysław Migdał, *Sprzedaż bezpośrednia produktów rolniczych – relacje producent–konsument*

24.09 – prof. dr hab. Adela Maria Adamus, *Gametyczna embriogeneza i jej wykorzystanie w hodowli nowych odmian*

22.10 – dr hab. inż. Jan Szczepaniak, *Technika rolnicza wczoraj i dziś*

- 7.12** (wspólne z Wydziałami IV i V PAU) – prof. dr hab. Zygmunt Pej-sak, *Zakażenia koronawirusowe u zwierząt – wiedza, zwalczanie i zdobywcze nauk weterynaryjnych*

Komisja Geograficzna PAU

- 14.01** – prof. dr hab. Robert Twardosz, *Kontynentalne anomalie termiczne w Europie (1951–2018)*

W referacie skoncentrowano się na poznaniu częstości, lokalizacji i zasięgu przestrzennego wielkoobszarowych miesięcznych anomalii termicznych. Materiałem wyjściowym do badań były średnie miesięczne wartości temperatury powietrza z 210 stacji meteorologicznych z Europy z 68-lecia 1951–2018. Za miesiąc anomalny pod względem termicznym przyjęto taki, w którym średnia temperatura powietrza różniła się od odpowiedniej średniej z 60-lecia 1951–2010 przynajmniej o 2 odchylenia standardowe (σ). Wyróżniono miesiące: niezwykle zimne (NZ: $t \leq \text{śr.} - 2\sigma$) i niezwykle ciepłe (NC: $t \geq \text{śr.} + 2\sigma$). Za anomalię kontynentalną (KAT) uznano taką, która wystąpiła na co najmniej 40 stacjach, co odpowiada około jednej czwartej powierzchni Europy. Podjęto także próbę wyjaśnienia występowania KAT w powiązaniu z warunkami cyrkulacyjnymi nad Europą. Badania te doprowadziły do nowych wyników z zakresu klimatologii regionalnej Europy oraz przebiegu procesu współczesnego ocieplenia. Potwierdził się indywidualizm klimatyczny środkowej Europy – najbardziej anomalna pod względem termicznym, ze względu na uwarunkowania geograficzne. Ocieplenie w drugiej połowie 60-lecia najsilniej zachodziło w środkowej i wschodniej Europie, głównie dzięki częstości KAT+ letnich.

- 18.02** – dr Jarosław Działek, *Geografia sztuki. Struktury przestrzenne zjawisk artystycznych na przykładzie prywatnych galerii sztuki współczesnej w Krakowie*

Punktem wyjścia były rozważania teoretyczne na temat pozycji geografii sztuki w systemie nauk społecznych i humanistycznych – historii sztuki, socjologii sztuki i ekonomii kultury, które przyjmują odmienne perspektywy w badaniach nad sztuką. Stwierdzono z jednej strony rosnące zainteresowanie przestrzennymi aspektami zjawisk i procesów artystycznych, a z drugiej – brak spójnego, całościowego ujęcia tej tematyki. Zaproponowano koncepcję terytorialnego pola sztuki, które stanowi przestrzenne odzwierciedlenie relacji i hierarchii artystycznych. Podejście to bazuje na socjologicznej koncepcji pola sztuki P. Bourdieu. Do analizy terytorialnego pola sztuki użyto pojęć miejsca artystycznego (w skali mikro) i ośrodka artystycznego (w skali makro). Jako egzemplifikację tego ujęcia przedstawiono rozwój struktury

przestrzennej prywatnych galerii sztuki współczesnej w Krakowie w latach 1989–2019. Wyróżniono dwa typy skupisk tych instytucji: skupiska-rynk i skupiska-sceny, o odmiennej logice artystycznej i przestrzennej. Scharakteryzowano etapy rozwoju trzech pojawiających się kolejno skupisk galerii w Krakowie: na Starym Mieście, na Kazimierzu oraz w Starym Podgórzu i Zabłociu. Wskazano na główne czynniki i uwarunkowania wpływające na lokalizację galerii w różnych częściach miasta w ciągu trzech dekad po 1989 r.

18.03 – prof. dr hab. Mirosław Żelazny, *Zasoby wodne Tatr i Podhala w odniesieniu do antropopresji*

15.04 – dr Krzysztof Ostafin, *Problematyka integracji danych społeczno-gospodarczych z jednostkami przestrzennymi Galicji i Śląska Austriackiego w latach 1857–1910*

Dla właściwego mapowania i analiz danych historycznych potrzebne są zrekonstruowane granice jednostek administracyjnych. Od połowy XIX w. dla wielu regionów Polski i Europy wysoka jakość masowych danych kartograficznych i statystycznych sprzyja ich organizacji w rozdzielczości porównywalnej ze współczesnymi wielkoskalowymi bazami danych, jak np. Państwowy Rejestr Granic czy Bank Danych Lokalnych.

Wykorzystano 455 arkuszy map drugiego zdjęcia topograficznego z lat 1837–1864 w skali 1:28 800, aby zrekonstruować granice gmin katastralnych, odpowiednika współczesnych obrębów ewidencyjnych, dla Galicji (Ukraina i Polska) i Śląska Austriackiego (Czechy i Polska), łącznie 83 647 km². Pozyskano blisko 7500 historycznych gmin i dostosowywano je dla dowolnego przekroju czasowego, opierając się na historycznych materiałach spisowych od 1857 do 1910 r. Jednostki administracyjne najniższego poziomu mogą być agregowane w jednostki bardziej złożone, jak powiaty sądowe czy skarbowe. Możliwe także jest odtworzenie granic parafii, okręgów szkolnych, okręgów sanitarnych. Pozyskanie historycznych granic administracyjnych sprzyja dalszej integracji ze współczesnymi danymi, a tym samym pozwala na lepsze zrozumienie następstw procesów politycznych, demograficznych, gospodarczych.

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2015–2021. Projekt 1aH 150324 83.

13.05 – dr hab. Małgorzata Ludwikowska-Kędzia, *Czwartorzęd Gór Świętokrzyskich z elementami geomorfologii strukturalnej*

17.06 – dr hab. Łukasz Pawlik prof. UŚ, *Biomorfodynamika stoków zalesionych w strefie klimatu umiarkowanego*

Stoki zalesione podlegają dynamicznym zmianom głównie za sprawą zaburzeń naturalnych i antropogenicznych. Zaburzenia te prowadzą do zniszczenia lub degradacji lasów naturalnych i gospodarczych, porastających domeny geomorfologiczne stoków zalesionych. Zespół procesów powodujących zmiany geomorfologiczne pod wpływem organizmów żywych określamy ogólnym terminem „biomorfodynamika”. Jednym z bardziej spektakularnych przykładów zaburzeń naturalnych są wiatrowały. W bryłach korzeniowych drzew powalonych wynoszona jest znaczna objętość materiału glebowego. Materiał ten jest następnie erodowany i transportowany w dół stoku. Na skalę tego zjawiska mają wpływ czynniki meteorologiczne, tj. magnituda i częstotliwość bardzo silnego wiatru. Innym przejawem aktywnego wpływu drzew na procesy geomorfologiczne w obrębie stoków zalesionych są procesy wietrzenia biomechanicznego i biochemicznego. Zachodzą one najintensywniej w obrębie systemów korzeniowych drzew żywych i w sposób istotny modelują procesy glebowe. Wiele z zagadnień ujętych w tej grupie procesów nie zostało jak do tej pory definitywnie wytłumaczonych i opisanych. Jednym z przykładów jest domniemany wpływ systemów korzeniowych drzew na formowanie się stoków usypiskowych w wyniku mechanicznego oddziaływania rozrastających się korzeni na spękaną skałę wychodni podłoża geologicznego.

28.10 – prof. dr hab. Tadeusz Ciupa, dr hab. Roman Suligowski, *Woda w miastach Polski – wybrane cechy obiegu, zagrożenia i wykorzystanie*

Przedstawiono wybraną problematykę funkcjonowania środowiska wodnego w miastach Polski. Dotyczyła ona: przyczyn i skutków okresowego nadmiaru wód opadowych i spływu powierzchniowego; zagrożeń powodziowych i propozycji przeciwdziałań; stanu i funkcjonowania małych cieków; zużycia wody oraz odprowadzania ścieków – z uwzględnieniem identyfikacji czynników presji oraz stanu środowiska, a także podejmowanych przez samorządy działań naprawczych. Analizą objęto 954 miasta, które zajmują 7% powierzchni Polski, a zamieszkuje w nich ok. 25 mln osób (64,5%). Wykazano, że konieczne staje się wprowadzenie lub kontynuowanie zrównoważonego rozwoju, uwzględniającego równocześnie potrzeby miast, jak i środowiska wodnego. Wymaga to m.in.: częściowego zatrzymania i wykorzystania wód opadowych w miejscu wystąpienia opadu, w tym wprowadzania w szerszym zakresie błękitno-zielonej infrastruktury; renaturyzacji małych zlewni miejskich, w tym koryt i dolin rzecznych; ochrony zasobów wodnych i terenów, w których one występują; „zwracania się miast” w stronę rzek i małych cieków; tworzenia nowych przestrzeni dla wody; kształtowania motywacji prowadzących do racjonalnego wykorzystania zasobów użytkowych wód podziemnych i powierzchniowych, a także

podnoszenia świadomości społecznej o ich znaczeniu w relacji: człowiek – środowisko.

18.11 – dr hab. Agnieszka Wypych prof. UJ, *Para wodna w troposferze nad Europą*

16.12 – dr hab. Monika Murzyn-Kupisz prof. UJ, *Geografia wody: perspektywy badawcze w kontekście studiów miejskich*

KOMISJE MIĘDZYWYDZIAŁOWE

Komisja Historii Nauki PAU

27.01 – dr hab. Marek Rembierz prof. UŚ, *Nauka – historia nauki – nauczanie. O roli historii nauki w twórczości naukowej i nauczaniu jako kształtowaniu samodzielności poznawczej*

17.02 – dr hab. Stanisław Domoradzki prof. URz, dr Margaret Stawiska-Friedland, prof. dr hab. Mykhaylo Zarichnyi, *O znaczeniu Księgi Szkockiej. W 85. rocznicę jej założenia*

W 2020 r. minęła 85. rocznica założenia Księgi Szkockiej, listy problemów, rozwiązań, kierunków rozwoju etc. Problemy wpisywali matematycy lwowscy, skupieni wokół Stefana Banacha, goście z kraju i z zagranicy. Nie każdy z matematyków mógł wpisywać dowolny problem, wpisywać można było tylko ten, który był akceptowany przez nieokreśloną większość. Stefan Banach i jego przyjaciel Stanisław Mazur byli filarami Lwowskiej Szkoły Matematycznej, wraz ze Stanisławem Ulamem wpisali największą liczbę problemów w Księdze. Może nas zaskoczyć, że Banach niezwykle pilnował praw autorskich, jego geniusz i zaangażowanie pozwalały na to. Umiał też docenić finezję i podejście do rozwiązania problemu przez młodych matematyków. Problemy z Księgi są niezmiennie inspiracją do nowego spojrzenia na matematykę współczesną. Wśród problemów Księgi Szkockiej stosunkowo duża liczba (27) dotyczyła funkcji zmiennej rzeczywistej. Może to świadczyć o chęci poznania własności poszczególnych funkcji przed badaniem własności całych przestrzeni. Jeden z takich problemów (17.1) rozwiązał Zygmunt Zahorski (1940; opublikowane 1947). Zahorski ukończył studia matematyczne w 1938 r. na UW, w 1939 schronił się we Lwowie. Zatem problemy Księgi wcześniej trafiały do kolejnych pokoleń matematyków. Wiele innych dziedzin matematyki było reprezentowanych w Księdze Szkockiej. Nawet dziedziny nieobecne w sformułowaniach samych problemów pojawiały się w rozwiązaniach. Przykładem jest teoria liczb, z którą

są związane problemy tzw. „kwadratury prostokąta”. Stanisław Ruziewicz sformułował problem 59: czy można rozbić kwadrat na skończoną liczbę samych różnych kwadratów? Rozwiązanie analogicznego problemu dla prostokątów znalazł Zbigniew Moroń, młodszy asystent na UJK (opublikowane 1925). Niektóre dziedziny matematyki zostały zapoczątkowane przez problemy Księgi Szkockiej, w tym teoria gier nieskończonych (problem 67) i teoria grafów losowych (problem 38). Część problemów Księgi Szkockiej poświęcona jest topologii i algebrze topologicznej. Świadczy to o zainteresowaniu matematyków lwowskich tymi działami matematyki. Problem Schaudera o punkcie stałym był punktem wyjścia do badań prowadzonych w XXI w. Zwracamy również uwagę na problemy Borsuka, od których zaczęła się współczesna topologia nieskończenie wymiarowa.

24.02 – dr hab. inż. Piotr Krzywiec prof. PAN, *Osiemnastowieczne „Kalendarze” czyli o nieco zapomnianych początkach geologii w Polsce*

Pierwszymi publikacjami zawierającymi wzmianki o różnego rodzaju użytecznych minerałach, występujących na obszarze Polski, były zielniki (Falimierz, 1534; Siennik, 1568; Marcin z Urzędowa, 1595). W XVII–XVIII w. opublikowano prace definiujące początek nauk geologicznych w Polsce: po łacinie (Schwenckfeldt, 1600; Helwing, 1717, 1720; Rzączyński, 1721, 1742), po niemiecku (Volkman, 1720; Brückmann, 1727; Schober, 1750; Carosi, 1781–1784; Hacquet, 1790–1796) i francusku (Guettard, 1764). Prac opublikowanych po polsku było bardzo niewiele (Osiński, 1782; Łubieński, 1740; Chmielowski, 1754). Do grupy prac „proto-geologicznych” należy zaliczyć również *Kalendarz Polski i Ruski* Stanisława Duńczewskiego, wydawany w latach 1725–1772. Kalendarze były popularnymi publikacjami, wydawanymi od końca XV w., zawierającymi informacje astronomiczne oraz praktyczne porady gospodarskie, opisy wydarzeń historycznych i informacje o odkryciach naukowych. *Kalendarz* Duńczewskiego był najpopularniejszym kalendarzem w XVIII w. Zawierał on dodatek zatytułowany *Geografia Polska Y Wielkiego Xięstwa Litewskiego* z informacjami na temat występowania złóż kopalin użytecznych, skamieniałości, górnictwa, wód mineralnych etc. *Kalendarz* Duńczewskiego był jedną z pierwszych publikacji prezentujących tę wiedzę szerokiemu gronu czytelników po polsku. Poziom wiedzy prezentowany przez Duńczewskiego był stosunkowo wysoki, odpowiadając temu, jak ówczesnie rozumiano geologię w innych krajach, i w pełni zasługuje na to, by znaleźć się na liście prac definiujących początki nauk o Ziemi w Polsce.

26.02 (wspólne z Pracownią Naukoznawstwa IHN PAN, Komitetem Historii Nauki i Techniki PAN) – prof. dr hab. Michał Kokowski, *Problem list czasopism naukowych i pomysł PN IHN PAN nowej listy*

czasopism naukowych – czasopisma z historii i z historii nauki / The problem of lists of scientific journals and the idea of PN IHN PAN a new list of scientific journals. Journals on the history and history of science

W referacie wskazano liczne problemy konstruowania w Polsce list czasopism naukowych i przedstawiono ideę nowej listy czasopism naukowych Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN Warszawa na przykładzie czasopism z historii i historii nauki.

24.03 – prof. RNDr. Martina Bečvářová Ph.D, dr hab. Stanisław Domoradzki prof. URz, *Mathematics in the interwar period in Central-Eastern Europe. A report on an international research project for the years 2018–2020*

W referacie przedstawiliśmy współpracę historyków matematyki i matematyków z Czech (M. Bečvářová, J. Bečvář, I. Netuka, A. Slavík, J. Veselý), Polski (S. Domoradzki, R. Duda), Słowacji (V. Bálint), USA (M. Stawiska-Friedland) i Ukrainy (M. Zarichnyi) na początku XXI w. Ważną rolę odegrały cykliczne konferencje: Poděbrady (Czechy, 2016, 2018, 2020) i Dickstein Forum w Krakowie (Kraków, 2017, 2019, 2021). Idea wspólnego projektu *The impact of WWI on the formation and transformation of the scientific life of the mathematical community*, który w l. 2018–2020 był wspierany przez Czech Science Foundation, wyszła od M. Bečvářovej. Nasza wieloletnia współpraca pozwoliła na wybór kierunków badawczych, które mają swoje odzwierciedlenie w monografii *The Development of Mathematics Between the World Wars: Case Studies, Examples and Analyses* (editor M. Bečvářová, wydawca: London: World Scientific, 2021, ss. 604), w której przedstawiliśmy następujące zagadnienia: matematykę w Niemczech między wojnami, matematykę rosyjską i jej relacje z matematyką niemiecką w l. 1914–1940, korzenie matematyki polskiej w l. 1815–1915, rolę Uniwersytetu Jagiellońskiego i rolę środowiska matematycznego w Krakowie przed i po I wojnie światowej, transformację warszawskiego środowiska matematycznego w tym samym czasie, formowanie się i niezwykłą aktywność Lwowskiej Szkoły Matematycznej, wpływ I wojny światowej na środowisko matematyczne Węgier, czeskie środowisko matematyczne w okresie międzywojennym, matematykę w końcu XIX i w pierwszych trzech dekadach XX w., teorię mnogości jako wehikuł nowoczesnej matematyki w Polsce, teorię potencjału, kombinatorykę jako przykłady transformacji matematyki między wojnami. Monografia jest o tyle ważna, że po raz pierwszy szczegółowo omawia rozwój międzywojennego środowiska matematycznego w Europie Środkowej. Wiele innych prac zostało opublikowanych w czasopismach, materiałach i monografiach czeskich, polskich, słowackich i amerykańskich. Wyniki współpracy

międzynarodowej były prezentowane na konferencjach w Czechach, Polsce, Austrii, Niemczech, Grecji, USA i na Ukrainie. Zespół projektowy stworzył bardzo dobrą platformę do dalszej współpracy międzynarodowej.

26.03 (wspólne z Pracownią Naukoznawstwa IHN PAN, Komitetem Historii Nauki i Techniki PAN) – prof. dr hab. Michał Kokowski, *Obiektywne mierniki dokonań czasopisma naukowego i kosztów publikacji oraz idea listy czasopism punktowanych według Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN© / Objective measures of the achievements of a scientific journal, publication costs and the idea of a list of journals scored by the Science of Science Research Unit of the Institute for the History of Science, Polish Academy of Sciences©*

W referacie omówiono obiektywne mierniki dokonań czasopisma naukowego i kosztów publikacji oraz ideę nowej listy czasopism naukowych Pracowni Naukoznawstwa IHN PAN na przykładzie czasopism z historii i historii nauki.

31.03 – prof. dr hab. Jan Woleński, *Roman Ingarden – miejsce w fenomenologii*

Roman Ingarden był jednym z najwybitniejszych przedstawicieli fenomenologii, kierunku filozoficznego założonego przez Edmunda Husserla na początku XX w. – należał do grona uczniów Husserla z tzw. okresu getygeńskiego. Ingarden należał do nurtu tzw. fenomenologii realistycznej (świat istnieje niezależnie od aktów świadomości), stanowiska, które Husserl porzucił w dekadzie 1910–1920 na rzecz tzw. fenomenologii transcendentalnej (świat jest konstytuowany przez świadomość, ale nie indywidualną, lecz transcendentalną). Ingarden aktywnie zajmował się prawie wszystkimi zagadnieniami filozoficznymi, od logiki i filozofii języka do etyki. Sławę przyniosła mu książka *O dziele literackim*, wydana po niemiecku w 1931 r. Głównym dziełem Ingardena jest dwutomowa praca *Spór o istnienie świata*, wydana w latach 1947–1948, poświęcona obronie fenomenologii realistycznej (t. III ukazał się po niemiecku w 1974 r.). W perspektywie międzynarodowej Ingarden jest przede wszystkim postrzegany jako autor fundamentalnych prac z zakresu estetyki, co nie odpowiada rzeczywistemu znaczeniu jego filozofii.

7.04 – dr Marcin Krasnodębski, *Jacques Roger: o czterech stylach uprawiania historii nauk*

Jacques Roger (1920–1990) to jedna z najważniejszych postaci historii nauki świata francuskojęzycznego drugiej połowy XX wieku. Z wykształcenia specjalista z zakresu literatury klasycznej i literatury francuskiej, zainteresował się historią nauki, studiując dziedzictwo kultury antycznej w dobie

Oświecenia. Jego prace na temat pioniera nauk biologicznych Buffona oraz na temat ewolucji języka naukowego zdobyły uznanie na całym świecie.

Specyfika metodologii Jacuques'a Rogera była konsekwencją odrzucenia przez niego tak zwanej epistemologii historycznej, szkoły filozoficznej, która zdominowała praktykę historyków nauki we Francji od początku XX wieku. Sam Roger inspirował się Szkołą Annałów oraz historią mentalności, której najślynniejszym być może przedstawicielem był Jacques Le Goff.

Najbardziej wpływowym i najczęściej cytowanym tekstem Rogera jest artykuł o charakterze metodologicznym pod tytułem *Na rzecz historycznej historii nauki*. Argumentuje on w nim, że francuska historia nauki zbyt długo zdominowana była przez naukowców, socjologów i filozofów, i czas, by rozwinęła ona swoje własne metody, inspirowane tradycyjnie rozumianą historią. Ów manifest stanowi kanon kształcenia francuskich historyków nauki aż po dziś dzień.

28.04 – dr Danuta Ciesielska, *Polscy studenci Felixa Kleina*

Niemiecki matematyk Klein (1849–1925) współtworzył w Getyndze na przełomie XIX i XX w. światowe centrum badań z zakresu fizyki i matematyki oraz ich zastosowań. Jako uczony z wielkimi sukcesami prowadził badania z zakresu matematyki teoretycznej i stosowanej. Jego wizjonerskie metody kształcenia na poziomie uniwersyteckim dały znakomite rezultaty i przyciągnęły do Getyngi studentów z wszystkich stron świata. Wśród jego uczniów znaleźli się liczni Polacy i kilka Polek, z których w przyszłości ponad 30 objęło katedry na polskich i zagranicznych uniwersytetach.

W referacie krótko przedstawiono sylwetkę i najbardziej znane naukowe osiągnięcia Kleina. Następnie zaprezentowano pełne dane statystyczne na temat udziału polskich studentów w wykładach i seminariach prowadzonych przez Kleina i jego współpracowników. Odczyt zamknęły informacje o przebiegu getyńskich studiów wybranych polskich studentów i studentek oraz o znaczeniu byłych studentów Kleina w środowisku akademickim odrodzonej Rzeczypospolitej.

12.05 – prof. dr hab. Zenon Roskal, *Akceptacja hipotezy o istnieniu księżycy Herculiny a odkrycie pierścieni Urana*

W referacie został przedstawiony przypadek odkrycia pierwszego księżycy planetoidy (532) Herculina. Istnienie tego obiektu, znanego we współczesnej astronomii jako S/1978 (532) 1, zostało jednak wykluczone w wyniku obserwacji przeprowadzonych za pomocą techniki interferometrii plamkowej oraz kosmicznego teleskopu Hubble'a na przełomie XX i XXI wieku.

Postawiona została teza, że na akceptację tego odkrycia miało wpływ medialne nagłośnienie odkrycia pierścieni wokół planety Uran, które miało

miejsce kilkanaście miesięcy przed „odkryciem” (pierwszego) księżycza planetydy. Dodatkowym argumentem za błędną akceptacją istnienia księżycza Herculiny było odkrycie w tym samym czasie księżycza Plutona. Odkrycie pierścieni Urana wykazało skuteczność metody zakryciowej w detekcji słabych obiektów orbitujących wokół dużo bardziej jasnych centrów grawitacyjnych, zaś odkrycie Charona dowiodło, że wokół obiektów o stosunkowo małej masie mogą znajdować się naturalne satelity. Przekonania te, szeroko rozpropagowane w środowisku astronomów, stworzyły przyjazny klimat intelektualny dla akceptacji hipotezy, która miała słabą ewidencję empiryczną. Przypadek ten pokazuje, że na akceptację hipotez empirycznych mają wpływ czynniki pozaempiryczne.

26.05 – dr Łukasz Mściślawski, *Z badań nad dziejami i spuścizną polskich filozofujących przyrodników w Kijowie w latach 1900–1919*

Referat miał na celu przedstawienie rezultatów badań nad dziejami i spuścizną trzech ważnych przedstawicieli polskiej mniejszości w Kijowie w pierwszych dwóch dziesięcioleciach XX wieku. Został zaprezentowany zarys kontekstu historycznego i społecznego, w którym przyszło żyć i pracować Czesławowi Białobrzeskemu, Bohdanowi Szyszkowskiemu i Stanisławowi Kalinowskiemu. Nacisk położono przede wszystkim na przedstawienie prężności środowiska polskiego oraz prac, dzięki którym można wyżej wymienionych uczonych określić mianem *filozofujących przyrodników*. Dodatkowo uwzględniono także kulisy powstawania najbardziej znanej pracy tego czasu, sporządzonej przez Białobrzeskiego w Kijowie – *Sur l'équilibre thermodynamique d'une sphère gazeuse libre*.

9.06 – dr Paweł Brzegowy, *Wille profesorów Uniwersytetu Lwowskiego i Politechniki Lwowskiej jako budynki mieszkalne i miejsca pracy zawodowej*

Celem referatu było zaprezentowanie wybranych lwowskich obiektów mieszkalnych z lat 1891–1945: willi i pałacików będących mieszkaniami i pracowniami wykładowców Uniwersytetu Franciszkańskiego/Uniwersytetu Jana Kazimierza i Politechniki Lwowskiej. W referacie omówiono architekturę, urządzenie i stylizacje wewnętrzne z uwzględnieniem pomieszczeń do prowadzenia badań i doświadczeń, budynków mieszkalnych kilku znanych przedstawicieli lwowskiego środowiska naukowego. Interesującą i wartą przypomnienia przeszłość mają wille: geologa Emila Dunikowskiego (1855–1924), zoologa Benedykta Dybowskiego (1833–1930), matematyka Placyda Dziwińskiego (1851–1936), prawnika Leona Pinińskiego (1857–1938), geografów Antoniego Rehmana (1840–1917) i Eugeniusza Romera (1871–1954) oraz architekta Jana Sas Zubrzyckiego (1860–1935).

Wystąpienie było pokłosiem badań *in situ*, zrealizowanych w latach 2014–2019, w tym kwerend w Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego (Державний архів Львівської області), przestudiowania ksiąg adresowych Lwowa i jego dokumentów oraz wywiadów ze świadkami historii.

16.06 – dr hab. Wiesław Wójcik prof. UJD/UH-P Częstochowa, *Antoni Przeborski (1871–1941) – matematyk z Charkowa i Warszawy*

W pracy omawiam dorobek organizacyjny i naukowy polskiego matematyka i fizyka Antoniego Przeborskiego (1871–1941). Ukazuję wszechstronność naukową tego uczonego i wkład, jaki miał w tworzenie środowiska naukowego w Rosji i w Polsce. Przez wiele lat był profesorem Uniwersytetu w Charkowie, Instytutu Technologicznego w Charkowie oraz tworzył i rozwijał Charkowskie Towarzystwo Matematyczne, prowadząc przy tym działalność edukacyjną i społeczną dla upowszechnienia matematyki. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości przyjechał w 1922 roku do Warszawy i został profesorem Uniwersytetu Warszawskiego, obejmując funkcję kierownika Katedry Mechaniki Teoretycznej. Był autorem wielu podręczników matematycznych i kilku znaczących prac z równań eliptycznych, funkcji analitycznych, geometrii różniczkowej, rachunku wariacyjnego, podstaw geometrii i zastosowań do mechaniki. W referacie zwracam szczególną uwagę na wkład Przeborskiego w kształtowanie się polskiego środowiska matematycznego w drugim nurcie warszawskiej szkoły matematycznej (współpraca z Aleksandrem Rajchmanem). Jego uczniami byli: Jerzy Sława-Neyman, współtwórca współczesnej statystyki matematycznej, Aleksander Wundheilner (geometria różniczkowa), Bolesław Iwaszkiewicz (dydaktyka matematyki) i Michał Kerner (rachunek wariacyjny, geometria różniczkowa, analiza funkcjonalna, równania różniczkowe).

27.10 – dr Mateusz Hübner, *Polska Akademia Umiejętności w relacjach z Funduszem Kultury Narodowej*

W referacie przedstawiono podstawowe informacje dotyczące charakterystyki działalności Polskiej Akademii Umiejętności oraz Funduszu Kultury Narodowej. Fundusz ten powstał w 1928 roku w konsekwencji decyzji Józefa Piłsudskiego, poprzedzonej zabiegami Stanisława Michalskiego o zwiększenie kwot przekazywanych z budżetu państwa na rzecz nauki. Wykazano, że relacje PAU i FKN były utrzymywane w głównej mierze w oparciu o dobry kontakt dyrektora Funduszu Stanisława Michalskiego z sekretarzem generalnym Akademii Stanisławem Kutrzebą. Wynika to z przeprowadzonej analizy korespondencji, przechowywanej w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie. W korespondencji tej i w sprawozdaniach obu instytucji widoczne jest znaczące wsparcie Akademii przez Fundusz. Wynikało ono z ideowej

zbieżności obu instytucji. Ukazane zostały również mechanizmy działania Funduszu przy podejmowaniu decyzji o wsparciu Akademii. Relacji tych nie naruszyły trudności finansowe, które przeżywały ówczesnie państwo i gospodarka. Przedstawione zostały także efekty merytoryczne wsparcia Akademii przez Fundusz. Stanisław Michalski nie tylko przydzielał środki Akademii, ale też zasięgał informacji i opinii na temat oczekiwań środowiska akademickiego dotyczących polityki rządowej w dziedzinie nauki.

10.11 – dr hab. Paweł Polak prof. UJPII, *Samuel Dickstein (1851–1939), zapomniany prekursor filozofii nauki i naukoznawstwa w Polsce*

Powstanie i szybki, owocny rozwój polskiego naukoznawstwa po odzyskaniu przez Polskę niepodległości (S. Michalski) był możliwy dzięki wcześniejszej pracy przygotowawczej, dokonanej w środowisku warszawskim. Potwierdza to również stosunkowo wczesne pojawienie się dwóch dojrzałych, niekontrowersyjnych propozycji ujęć teoretycznych (F. Znaniecki, 1925; M. i S. Ossowsky, 1935 [tłum. ang. 1936]). Należy więc zrewidować poglądy o prekursorskim charakterze tych dokonań i zbadać faktyczne źródła polskiego naukoznawstwa.

Źródła polskich koncepcji naukoznawczych należy doszukiwać się w kręgu warszawskiego pozytywizmu. Szczególnie interesującą postacią jest Samuel Dickstein, znany dziś głównie jako matematyk, popularyzator matematyki, filozof matematyki albo historyk matematyki. Jedyne Jan Woleński zauważył znaczenie Dicksteina dla warszawskiego pozytywizmu, ale nie analizował jego roli w kontekście filozofii nauki. Przeprowadzone analizy historyczne i filozoficzne wskazują, że Dickstein (inspirowany poglądami J. W. Drapera) używał koncepcji „nauki wiedzy”, którą można traktować jako prekursorkę koncepcji nauki o nauce. Od lat 80. XIX wieku Dickstein prowadził pionierskie analizy naukoznawcze (zwł. naukometryczne), powinien być więc uznany za jednego z prekursorów naukoznawstwa (a w szczególności naukometrii) w Polsce. W referacie wskazano również konieczność prowadzenia dalszych badań nad początkami naukoznawstwa w Polsce.

24.11 – dr hab. inż. Piotr Krzywiec prof. PAN, dr Aleksandra Arndt, mgr Krystyna Jarosz, *Georg Andreas Helwing (1666–1748) jako geolog i paleontolog*

Georg Andreas (Jerzy Andrzej) Helwing urodził się 14.12.1666 w Węgorzewie w rodzinie tamtejszego pastora. Naukę rozpoczął w lokalnej szkole węgorszewskiej, kontynuował ją w Lipniku, a od 1684 roku na Uniwersytecie Albrechta (Alberta) w Królewcu, czyli w słynnej Albertynie. W latach 1687–1691 podróżował po Europie, kontynuując edukację i nawiązując kontakty

z licznymi uczonymi. W Jenie w 1688 roku uzyskał stopień magistra. Zakres zainteresowań naukowych Helwina był bardzo szeroki i obejmował medycynę, archeologię, botanikę oraz nauki o Ziemi. Był zapalonym zbieraczem wszelkiego rodzaju okazów przyrodniczych, jego gabinet „dziwów natury” odwiedził m.in. król Stanisław Leszczyński, który nabył kolekcję skamielin; zasłynął również z tworzenia zielników (<http://blog.polona.pl/tagi/georg-andreas-helwing>). Helwing poświęcił swoje dwie prace problematyce geologiczno-paleontologicznej: w 1717 roku wydał w Królewcu *Lithographia Angerburgica sive Lapidum et fossilium In Districtu Angerburgensi & ejus vicinia*, a w 1720 roku w Lipsku jej drugą część pt. *Lithographiae Angerburgicae pars II*. Obie te prace zawierają liczne ilustracje skamieniałości roślinnych i zwierzęcych oraz minerałów i skał. Helwing był aktywnym członkiem „republik uczonych”, pozostawał w kontakcie listownym m.in. z Johannem Jakobem Scheuchzerem z Zurychu, wybitnym przyrodnikiem, uważanym za „ojca paleobotaniki”. Zachowały się 4 listy dokumentujące ich dyskusje naukowe i bliską współpracę. Helwing pomógł Scheuchzerowi uzupełnić indeks w jego wiekopomnej pracy *Herbarium Diluvianum* (1723) o polskie nazwy roślin.

15.12 – dr hab. Sławomir Łotysz prof. PAN, *Przekleństwo „doskonałej równinności”. Z dziejów polskiego poznania budowy geologicznej Polesia*

W 1928 roku zostało powołane Biuro Projektu Melioracji Polesia, którego zadaniem było przygotowanie projektu inwestycji, polegającej na odwodnieniu i zagospodarowaniu około 1,5 miliona hektarów nieużytków. Punktem wyjścia do właściwych prac projektowych było przeprowadzenie szczegółowej triangulacji całego terenu oraz badań geologicznych, hydrologicznych i glebowych. Zasadniczym pytaniem było to, czy obszar, który Józef Paczowski nazywał „najdoskonalszą płaszczyzną”, a Stanisław Lencewicz – „doskonałą równinnością”, uda się w ogóle odvodnić. Długo pokutował pogląd, że niektóre rejony poleskiej niecki leżą poniżej poziomu Prypeci. W wyniku prac badawczych ustalono, że niedostateczna pojemność odpływu tej rzeki jest główną przyczyną zabagnienia Polesia. W referacie wykorzystano fragmenty książki *Pińskie błota. Natura, wiedza i polityka na polskim Polesiu do 1945 roku* (Kraków 2022).

17.12 (wspólne z Pracownią Naukoznawstwa IHN PAN, Komitetem Historii Nauki i Techniki PAN, Komitetem Naukoznawstwa PAN oraz Inicjatywą Obywatelską Instytutów PAN) – prof. dr hab. Michał Kowowski, *„Narodowy Program Kopernikański” a kopernikanistyka i zintegrowane naukoznawstwo*

Referat krytycznie analizuje tematykę „Narodowego Programu Kopernikańskiego” z perspektywy kopernikanistyki i naukoznawstwa. Wskazano liczne zastrzeżenia, które dyskwalifikują pomysł tworzenia nowej polskiej akademii nauk.

- (wspólne z Pracownią Naukoznawstwa IHN PAN) – prof. dr hab. Michał Kokowski, *Boris Hessen i paradoksalna historia historiografii nauki. Komentarz do słynnego referatu Hessena, przedstawionego podczas II Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki i Techniki w Londynie w 1931 r.*

W referacie przedstawiono krytyczną analizę słynnego wykładu Borisa Hessena, wygłoszonego podczas II Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki i Techniki w Londynie w 1931 r., ukazano genezę i recepcję tego wykładu Hessena oraz przypomniano życiorys tego badacza. Wskazano również m.in., że: 1) naukoznawstwo jako dyscyplina akademicka zostało stworzone w Polsce (pierwsze czasopisma na świecie z tej tematyki to „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, 1918), zanim taką problematykę podjęli badacze sowieccy, i 2) historia nauki jako dyscyplina akademicka była wcześniej rozwijana w Polsce (począwszy od Komisji Wydania Dzieł, Biografii i Bibliografii Mikołaja Kopernika (1896), Komisji Historii oraz Bibliografii Nauk Matematycznych i Przyrodniczych (1904) itd. w Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności) niż w Związku Radzieckim (Komisja Historii Wiedzy przy Sowieckiej Akademii Nauk, 1921).

Komisja Spraw Europejskich PAU

25.10 – prof. Witold Klaus, *Poza prawem i bez trybu – działania władz publicznych w celu „ochrony” granicy polsko-białoruskiej*

Od sierpnia 2021 roku na granicy polsko-białoruskiej trwa kryzys humanitarny. Jest on kontynuacją wcześniejszych działań, które rozgrywały się na granicy Białorusi z Litwą i Łotwą, a wszystkie one są pokłosiem zorganizowanej przez reżim prezydenta Aleksandra Łukaszenki akcji przemytu osób z krajów Bliskiego Wchodu do Unii Europejskiej. Niestety, kraje graniczne UE, w tym przede wszystkim Polska, nie potrafią właściwie zareagować na tę sytuację. Zamiast stosować się do zapisanych w prawie polskim, unijnym oraz międzynarodowym norm i procedur wobec osób przekraczających polską granicę (niezależnie od tego, czy w sposób legalny, czy nielegalny), rząd decyduje się na używanie rozwiązań siłowych. Większość z nich jest wprost sprzeczna z przepisami. Te ostatnie władze próbują zmieniać, by zalegalizować swoje praktyki, które jednak niezależnie od tych prób nadal pozostają

sprzeczne z prawem międzynarodowym. Działania polskich władz pogłębiają kryzys humanitarny i przyczyniają się do śmierci migrantów i migrantek przymusowych na polskiej granicy. W trakcie wystąpienia zostały przybliżone zasady, których polskie władze powinny przestrzegać, omówione nowe regulacje prawne w kontekście przepisów prawnomiędzynarodowych, a także pokazane skutki polskiej polityki, w tym przede wszystkim krzywdę, którą ona ze sobą niesie.

Komisja Zagrożeń Cywilizacyjnych PAU

21.01 – prof. dr hab. inż. Stanisław Nagy, *Zielony ład – kontrowersje*

Specjalny raport IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) dotyczący zmian klimatycznych z roku 2018 wskazuje na podniesienie się temperatury o ok. 0.87 °C w latach 2006–2015. W roku 2015 w Paryżu rządy zobowiązały się do gwałtownej redukcji emisji CO₂ i wprowadzenia gospodarki zeroemisyjnej w roku 2050. Cel postawiony jest ambitny i trudny do wykonania, jeżeli nie niemożliwy. Unia Europejska jako odpowiedź na porozumienie paryskie z roku 2015 przedstawia strategię dochodzenia do neutralności klimatycznej w roku 2050. Program „Zielony Ład” zakłada głęboką dekarbonizację wszystkich sektorów gospodarki, w szczególności dekarbonizację energetyki, która docelowo ma być „neutralna klimatycznie” w oparciu o technologie odnawialnych źródeł energii (OZE), równocześnie dostarczając w sposób bezpieczny/stabilny przystępną cenowo energię. „Zielony Ład” zakłada dekarbonizację transportu, w tym głównie transportu miejskiego. Zakłada się zwiększenie roli samochodów elektrycznych, a także proponuje się wdrażanie produkcji i stosowania alternatywnych paliw o zmniejszonej emisji CO₂. Strategia UE zakłada wspieranie rozwoju sieci wodorowych i technologii CCUS (wychwyty, transportu, utylizacji i sekwestracji CO₂), magazynowania energii oraz integracji sektorów gazowych i energetycznych. Strategia przemysłowa UE zakłada dekarbonizację energochłonnych gałęzi przemysłu, takich jak stal, chemikalia i cement. Zakłada się zmniejszenie emisji CO₂ w ciepłownictwie poprzez renowację budynków i mieszkań. Nowa strategia wspiera „liderów w dziedzinie klimatu i zasobów” w celu opracowania komercyjnych zastosowań przełomowych technologii niskoemisyjnych.

29.04 – dr hab. Urszula Jarecka prof. PAN, *Konteksty rewolucji cyfrowej*

Technologia miała służyć powiększaniu sfery wolności i jakości życia, natomiast postęp w tej dziedzinie miał poskromić niepewność życia w środowisku naturalnym. W tej wizji istotną rolę odgrywała „eliminacja żywiowości”, co prowadzić miało w wymiarze społecznym do „poprawy ogólnego bilansu szczęścia”. Jednakże postęp w sferze nauki, umożliwiający rozwój

technologii, wiedzie do zwiększenia złożoności świata. Wzbudza niedostrzegalne powiązania między zjawiskami, których konsekwencje są nieoczekiwane, a nierzadko również niepożądane. Od czasów rewolucji przemysłowej społeczeństwa zachodnie doświadczają stopniowego uzależnienia wszystkich sfer życia od technologii i systemowych rozwiązań, a nowe fale globalizacji rozpowszechniają te rozwiązania na kolejne kraje¹.

Głębokie zmiany kulturowe, idące za wprowadzeniem jawnych i ukrytych form digitalizacji w życiu społecznym, mogą być rozumiane jako szansa i jako zagrożenie. Wdrażanie nowych technologii wyzwala niekiedy siły destrukcyjne dla psychiki człowieka, przyszłości wynalazczości i kreatywności, więzi społecznych itd., co w wymiarze globalnym prowadzić może do „totalitaryzmu cyfrowego”, godzącego w wartości cywilizacji zachodniej. Przemiany technologiczne – cyfryzacja rzeczywistości społecznej, w tym rozwój sztucznej inteligencji – przyczyniają się bowiem do przekształceń nie tylko budzących lęk czy reakcji w stylu „moral panic”, ale również do zmiany porządku społecznego i funkcjonowania człowieka w środowisku. Zjawiska te są badane w socjologii kultury, ekologii mediów itd. Aczkolwiek sama technologia i postęp w dziedzinie cyfrowej (w tym medialnej) są z natury neutralne, jednak wprowadzane w życie niosą dalekosiężne, niekiedy nieprzewidziane i niekorzystne z punktu widzenia dobrostanu indywidualnego i wspólnotowego konsekwencje. W wystąpieniu starano się zidentyfikować wybrane konteksty digitalizacji i rozwoju sztucznej inteligencji, a także zjawiska prowadzące do powstawania nowych sfer wykluczenia, uprzedzeń itd., skoro koncentrujemy się głównie na zagrożeniach.

27.05 – prof. Józef Chowaniec, *Skutki nadmiernej eksploatacji wód podziemnych w związku ze zmianami klimatycznymi na przykładzie największych zbiorników świata i Polski*

Omówiono problem znaczenia wód podziemnych i pokazano podstawowe definicje zasobów wód podziemnych. Przedstawiono geologiczne uwarunkowania występowania wód artezyjskich. Przedstawiono charakterystykę systemu artezyjskich piaskowców kredowych Dakoty, pokazano schemat krążenia wód w utworach kredowych (węglanowych) Basenu Paryskiego. Omówiono charakterystyki hydrogeologiczne wybranych systemów artezyjskich na obszarze Polski (piaski oligocenu niecki mazowieckiej; piaski kredy dolnej niecki łódzkiej; piaski, margle i wapienie kredy górnej subniecki

¹ W omówieniu wykorzystałam wyniki badań własnych, a także ustalenia tekstu *Sztuka odpowiedzialnej wyobraźni: Lekcje sztucznej inteligencji*, pisanego we współautorstwie z Pawłem Fortuną (KUL), przygotowanego do publikacji w pracy *Kultura (nie)odpowiedzialności*, pod. red. Małgorzaty Boguni-Borowskiej, PWN, w druku.

gdańskiej; utwory niecki podhalańskiej). Pokazano istniejące systemy „nieodnawialne” (Wielki Basen Australijski); piaskowiec nubijski (Egipt, Libia, Sudan i Czad); systemy północno-zachodniej Afryki (North-West Sahara Aquifers, NWSA); wody „płytkich” poziomów (High Plains Aquifer). Przedstawiono konsekwencje nadmiernej eksploatacji wód podziemnych.

28.10 – dr Marcin Galent, *Kapitalizm platform: analogie, innowacje, wyzwania*

W ostatnich latach uwagę w rozwoju gospodarczym przykuwają nowe modele biznesu, których wspólną cechą jest oparcie działalności na platformie, czyli pewnego rodzaju infrastrukturze, umożliwiającej różnym podmiotom gospodarczym wchodzenie w interakcje. Platformy chcą być postrzegane jako pośrednicy pomiędzy klientami, wykonawcami usług, producentami, dostawcami towarów, reklamodawcami itp. I tak, coraz więcej działalności gospodarczej znika z tradycyjnych miejsc aktywności i tam się przenosi. Największa sieć hoteli na świecie, taksówek, największy sklep z towarami czy miejsce, gdzie odbywa się najwięcej interakcji symbolicznych, mieszczą się właśnie na platformach. Google, Facebook, eBay, Uber czy Airbnb stały się znakami rozpoznawczymi nowych wygranych kapitalizmu.

Rzecz jasna, platformy odgrywały od zawsze ważną rolę w prowadzeniu działalności gospodarczej. Agora, rynek czy targ nie są niczym innym, jak właśnie tradycyjnymi platformami. Referent skupił się przede wszystkim nie na analogiach, ale na innowacjach, które umożliwiły platformom zdominowanie współczesnego kapitalizmu. Szczególna uwaga została poświęcona mechanizmom, poprzez które ten model biznesu sprzyja przywróceniu wykorzeniania (*disembedding*) działalności gospodarczej z istniejących lokalnych instytucji społeczno-kulturowych.

25.11 – prof. dr hab. inż. Kazimierz Różański, *Perspektywy zahamowania globalnego ocieplenia*

W referacie przedyskutowane zostały fizyczne aspekty ingerencji człowieka w system klimatyczny Ziemi oraz możliwości zahamowania dalszego wzrostu temperatury globalnej poprzez modyfikacje bilansu radiacyjnego naszej planety. Omówione zostały projekty bezpośredniej kontroli strumienia promieniowania słonecznego, docierającego do powierzchni Ziemi, oraz sposoby kontroli strumienia promieniowania długofalowego, emitowanego przez system Ziemia–atmosfera. Przedstawiono główne tezy Raportu Specjalnego Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (IPCC) dotyczące niezbędnych działań, które należy podjąć, aby utrzymać wzrost temperatury globalnej Ziemi poniżej 1.5°C do końca XXI wieku, zgodnie z postanowieniami Porozumienia Paryskiego z 2015 r.

16.12 (wspólne z Komisją Nauk Technicznych PAU) – prof. dr hab. inż. Ryszard Tadeusiewicz, *Zagrożenia w cyberprzestrzeni*

Truizmem jest twierdzenie, że obecnie komputerów, smartfonów i Internetu używają wszyscy, wszędzie i do wszystkiego. Coraz więcej obszarów naszej aktywności przenosi się ze świata realnego do wirtualnego, kolokwialnie nazywanego cyberprzestrzenią. Niestety, ta nowa przestrzeń niesie też nowe zagrożenia. Omówienie tych zagrożeń, a także wskazanie sposobów minimalizacji ich skutków było głównym przedmiotem referatu. Omówione zostały metody przechwytywania informacji (*spoofing*), ograniczania ich dostępności, naruszania poufności, kontroli integralności i gwarantowania niezaprzeczalności dokumentów elektronicznych. Od strony technicznej przedstawiono metody pokonywania trudności związanych z potencjalnie możliwymi awariami oraz dość obszernie omówiono zagadnienia związane z szyfrowaniem i deszyfrowaniem informacji przesyłanych przez sieć oraz przechowywanych w bazach danych. Jako zagadnienie mające rosnące znaczenie opisano także sposoby składania i weryfikacji podpisów elektronicznych i ich certyfikacji. Na koniec omówiono metody identyfikacji użytkowników w systemach informatycznych ze szczególnym naciskiem na metody biometryczne.

Komisja Filozofii Nauk PAU

11.01 – prof. dr hab. Dominika Oramus, *Literaturoznawstwo współczesne a nauki ścisłe*

22.02 – ks. dr hab. Marek Słomka, *Poszukiwanie głębi bytu. Filozoficzno-naukowe credo J. Życińskiego*

22.03 – dr Roman Krzanowski, *Koncepcja informacji ontologicznej*

19.04 – prof. dr hab. Dominika Dudek, *Szaleństwo w dziejach*

17.05 – prof. dr hab. Jerzy Dajka, *Przeszłość cząstki kwantowej: stary problem, świeże (i żywe) kontrowersje*

14.06 – dr Marcin Trepczyński, „*Nieskończoność*” w średniowieczu: mało znane przykłady i płynące z nich wnioski

15.11 – dr hab. Radosław Kazibut prof. UAM, *Filozofia przyrody Roberta Boyle’a*

Referat poświęcony jest filozofii przyrody Roberta Boyle’a (1627–1691). Poglądy autora *The Sceptical Chymist* na temat przyrody można określić jako system filozoficzno-przyrodznawczych przekonań, które stanowiły poza-naukowy fundament prowadzonej przez niego działalności badawczej. Jednocześnie rozważania Boyle’a z zakresu filozofii przyrody były punktem zwrotnym w dziejach filozoficznej refleksji nad przyrodą.

W czasach Boyle'a został zapoczątkowany proces odchodzenia od dominującego do XVII wieku spekulacyjnego sposobu prowadzenia filozoficznych rozważań nad przyrodą. Styl ten ustępował miejsca konceptualizacjom filozoficznym, które powstawały na podstawie wyników dociekań przyrodniczych, prowadzonych w paradygmacie mechanicystycznym i eksperymentalistycznym. Filozofia przyrody Boyle'a nie ukonstytuowała się tylko w „ogniu” krytyki metafizycznej usytuowanej tradycji arystotelesowskiej filozofii przyrody. Boyle polemizował i w ostateczności odrzucił szereg toposów tworzących korpus myślenia ezoterycznego, a tym samym wynikający z niego holistyczny obraz świata przyrody. W centrum filozoficznej uwagi Boyle'a znalazła się problematyka epistemologiczna i metodologiczna, a na drugi plan zostały odsunięte rozważania metafizyczne.

13.12 – dr Michał Wagner, *„Kryzys” darwinizmu na przełomie XIX i XX wieku z perspektywy historycznej i filozoficznej*

Wystąpienie dotyczyło szczególnego momentu w historii biologii ewolucyjnej na przełomie XIX i XX wieku, który określan jest mianem „zaćmienia darwinizmu”. Pojęcie to odnosi się do okresu przed powstaniem syntetycznej teorii ewolucji, kiedy teoria ewolucji Darwina przeżywała kryzys, słabnąc wobec takich kierunków myślowych, jak neolamarckizm, mutacjonizm czy ortogeneza. Problematyczność wspomnianego okresu bierze się głównie stąd, iż „zaćmienie” zakończyło się nie z powodu jakiegoś odkrycia, które pozwoliło na utworzenie syntetycznej teorii ewolucji. W rzeczywistości jedynie na nowo zreinterpretowano znane już wcześniej dane empiryczne. Zasadniczy problem, przed jakim staje historyk i filozof nauki analizując ten okres, brzmi następująco: w jaki sposób te same dane empiryczne, które posłużyły do potwierdzenia syntetycznej teorii ewolucji, mogły być używane wcześniej do tworzenia koncepcji będących w opozycji do niej? Większość historyków, próbując odpowiedzieć na to pytanie, wskazuje na liczne czynniki pozanaukowe, które miały wpłynąć na sposób, w jaki ówczesni naukowcy oceniali darwinizm. Z kolei to, na jakie czynniki wskazują badacze, jest uzależnione od przyjętych przez nich koncepcji filozoficznych na temat rozwoju nauki w ogóle.

Komisja PAU do Oceny Podręczników Szkolnych²

26.01 – prof. dr hab. Barbara Płytycz, *Skąd się biorą pandemie i jak z nimi walczyć?*

² Materiały z posiedzeń Komisji zostaną opublikowane w czasopiśmie „Opinie Edukacyjne PAU”.

Liczba ludności świata od roku 1800 wzrosła od jednego do ponad siedmiu miliardów, a rozmieszczenie ludzi na kontynentach jest bardzo nierówne, od terenów o niskim zaludnieniu po ogromne skupiska ludności, w tym gigantyczne metropolie. Człowiek wkracza na tereny zielone, zajmowane dotychczas przez dzikie gatunki zwierząt, przyczyniając się do zmiany warunków środowiska, w tym ocieplenia klimatu. Prowadzi to do zachwiania osiągniętego uprzednio stanu równowagi między różnymi drobnoustrojami, w tym bakteriami i wirusami, a ich gospodarzami, w tym człowiekiem. Skutkiem tego jest pojawianie się wariantów drobnoustrojów lepiej przystosowanych do nowych warunków środowiska, co może się wiązać ze zmianą gospodarza. Drobnoustroje zasiedlające nowego gospodarza są początkowo dla niego bardzo niebezpieczne, lecz stopniowo ustala się nowy stan równowagi pasożyt–gospodarz, w myśl zasady ŻYJ I DAJ ŻYĆ INNYM. Czekamy na pojawianie się lokalnych ognisk nowych chorób, przeradzających się w epidemie, które – zbyt późno rozpoznane – mogą się przekształcić w globalne pandemie. Aby spowolnić i ograniczyć te zjawiska, musimy zaprzestać dewastacji natury, nauczyć się monitorować lokalne ogniska nowych chorób i zapobiegać ich rozprzestrzenianiu.

23.02 – dr Irena Trzcieniecka-Schneider, *O pilnej potrzebie nauczania logiki i filozofii. Refleksje poczynione nad niektórymi z podręczników do języka polskiego*

Uwagi dotyczyły głównie podręcznika *Ponad słowami. Podręcznik do języka polskiego dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy i rozszerzony. Dla absolwentów szkół podstawowych*, część 1 i 2, wyd. Nowa Era. Ten ciekawy podręcznik zawiera, niestety, dwa rozdziały (po jednym w każdej części), które ze względu na ogromną liczbę błędów, w tym informacji fałszywych, wymagają napisania na nowo. Pierwszy dotyczy sztuki argumentacji, drugi – wnioskowań. Znaczna część błędów wynika z braku definicyjnej charakterystyki omawianych pojęć. Omówienie wnioskowań dedukcyjnych ograniczono do sylogizmów, które są rzeczywiście częstymi rozumowaniami w języku naturalnym, jednak sprowadzanie indukcji wyłącznie do wnioskowań redukcyjnych (od skutku do przyczyny), zapisywanych identycznie jak sylogizmy, jest poważnym błędem. W codziennym życiu najczęściej stosowana jest indukcja enumeracyjna niezupełna, czyli uogólnianie szczegółowych obserwacji. Niektóre informacje, a zwłaszcza polecenia dla uczniów, opierane są na nieujawnionych mocnych założeniach filozoficznych, często dyskusyjnych lub wręcz fałszywych. Przy obfitości rzetelnych źródeł, także cyfrowych, dotyczących tematyki poruszanej w omawianym podręczniku, musi dziwić zarówno liczba, jak i waga popełnionych w nim błędów.

- Dodatkowo przedstawiono 1 recenzję podręcznika (dr Dagmara Sokołowska: Adam Ogaza, *Fizyka 1. Zakres podstawowy. Podręcznik dla szkoły ponadpodstawowej*, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON).

23.03 – mgr Bartłomiej Duda, mgr Piotr Milc, *Muzeum Podręcznika: misja, stan obecny, perspektywy*

Muzeum Podręcznika jest częścią zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Kolekcja gromadzi najstarsze i najcenniejsze egzemplarze, począwszy od XIX-wiecznych wydań, aż po najnowsze z początku XXI wieku, które zostały wycofane z obowiązujących programów nauczania. Oprócz tradycyjnych podręczników szkolnych, w Muzeum gromadzone są również publikacje metodyczne, programy nauczania czy zeszyty ćwiczeń dla uczniów. Ciekawym uzupełnieniem jest kolekcja materiałów przeznaczonych do nauki dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Wśród blisko sześciu tysięcy książek znaleźć można publikacje wydane w kilkunastu językach i przeznaczone dla różnych systemów edukacji. Wiele egzemplarzy ma znaki proveniencyjne, które stanowią świadectwo ich użytkowania przez poprzednich właścicieli, a także wskazują nieraz zawiłą drogę, jaką przebyły woluminy, zanim trafiły do Biblioteki Uniwersytetu Pedagogicznego. Zbiory Muzeum Podręcznika mogą stanowić ciekawy materiał do badań zarówno dla historyków dydaktyki, jak i bibliologów.

- Dodatkowo przedstawiono 2 recenzje podręczników (dr Dagmara Sokołowska: A. Ogaza, *Fizyka 1. Zakres podstawowy. Podręcznik dla szkoły ponadpodstawowej*, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON; prof. dr hab. Sławomir Sprawski: A. Szweda, M. Pawlak, *Poznać przeszłość 1. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy*, Wyd. Nowa Era).

27.04 – prof. dr hab. Dariusz Rott, *Jak zostać rzeczoznawcą podręczników szkolnych do kształcenia ogólnego?*

W komunikacie przedstawiono obowiązujący stan prawny związany z systemem podręczników szkolnych (Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty) oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 października 2019 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników. Zaprezentowano zwłaszcza rolę i zadania rzeczoznawców, warunki wpisu na listę rzeczoznawców, dokumenty, które należy przygotować oraz informacje, od jakich instytucji i w jakiej formie można uzyskać rekomendację. Wśród tych instytucji jest Polska Akademia Umiejętności.

Postulowano, by skorzystano z tej możliwości i rekomendowano jako kandydatów na rzeczoznawców aktywnych członków Komisji PAU do Oceny Podręczników Szkolnych. Postulat ten nie uzyskał poparcia prezydium Komisji.

- Dodatkowo przedstawiono 2 recenzje podręczników (prof. dr hab. Andrzej Essen: A. Kucharski, A. Niewęgłowska, *Poznać przeszłość 2. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres podstawowy*, Wyd. Nowa Era; dr Bartosz Kołoczek, dr hab. Wiktor Szymborski: R. Kulesza, K. Kowalewski, *Zrozumieć przeszłość 1. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres rozszerzony*, Wyd. Nowa Era).

25.05 – dr Małgorzata Skotnicka-Palka, *Renesans na kartach współczesnych podręczników dla szkół średnich (wydawnictw WSiP, Nowa Era i Operon) – jeden obraz czy trzy?*

W referacie zaprezentowano obraz renesansu na kartach podręczników do historii dla klasy drugiej liceum ogólnokształcącego i technikum, zgodnych z podstawą programową z 30 stycznia 2018 r. Pod uwagę wzięto podręczniki na poziomie podstawowym i rozszerzonym wydawnictw: Nowa Era, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oraz Wydawnictwa Operon. Przedstawiono zestaw renesansowych autorów, dzieł i ilustracji, zaprezentowano obraz kobiet na kartach podręczników, omówiono relacje pomiędzy opisem renesansu europejskiego i polskiego, przeanalizowano dydaktyczne aspekty podręczników oraz dokonano oceny znaczenia renesansu. W efekcie wykazano, że obraz epoki jest nieco inny w zależności od tego, z jakim podręcznikiem pracuje uczeń.

22.06 – prof. dr hab. Krystyna Kowalik, dr hab. Wiktor Darasz prof. PAN, *Szkolne słowniki polskiej terminologii gramatycznej (lingwistycznej) w pięćdziesięciolecie 1970–2020*

Przedmiotem zainteresowania w tym referacie były opracowania polskiej terminologii lingwistycznej (gramatycznej) adresowane do uczniów różnych poziomów edukacji szkolnej. Uwzględnione zostały wydawnictwa z pięćdziesięciolecia przełomu XX i XXI wieku. Omówiono istotne dla tej problematyki publikacje (typu encyklopedia, kompendium, leksykon, słownik, vademecum), poświęcone zarówno terminologii ogólnojęzykoznawczej, jak i wybranym działom wiedzy o języku i różnym subdyscyplinom, jak terminologia z zakresu dyskursu, teorii tekstu, socjolingwistyki i pragmatyki językowej. Słowniki są zróżnicowane pod względem objętości – zawierają od kilkuset do około dwóch tysięcy haseł. O ich dydaktycznym charakterze

zwykle informują tytuły, zawierające formy *szkolny, dydaktyczny, dydaktyka, nauka o języku*, lub podkreślające podręczny charakter publikacji. Liczne podają materiał dostosowany do obowiązujących programów nauczania w szkołach na różnych etapach edukacji.

– dr Grzegorz Chomicki, *Kultura języka i emisja głosu w kształceniu nauczycieli. Standardy – podręczniki – realia. Rekonesans zagadnienia i zaproszenie do dyskusji*

Od pewnego czasu problem zdrowia i higieny narządu głosu wśród nauczycieli zwraca uwagę specjalistów. Zapobieganie typowym dysfunkcjom i schorzeniom, wynikającym z nieumiejętnego posługiwania się głosem, stało się jednym z elementów kształcenia nauczycieli. Zgodnie z obecnymi standardami kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu, konieczne jest wprowadzenie do programu studiów osobnego modułu zawierającego kurs emisji głosu. W referacie zostały przedstawione niektóre związane z tym problemy oraz publikacje z ostatnich lat, mogące się przyczynić do skutecznej profilaktyki, a także wzrostu świadomości prozdrowotnej wśród obecnie kształconych kadr nauczycielskich.

28.09 – dr Janusz Kuczyński przedstawił 1 recenzję i 3 omówienia podręczników (A. Ogaza, *Fizyka 2* do drugiej klasy szkół ponadpodstawowych, Wyd. Operon; M. Braun, K. Byczuk, A. Seweryn-Byczuk, E. Wójtowicz, *Zrozumieć fizykę* do drugiej klasy liceum ogólnokształcącego i technikum, Wyd. Nowa Era; L. Lehman, W. Poleśniak, G. F. Wojewoda, *Fizyka 2* do drugiej klasy liceum i technikum, Wyd. WSiP; M. Braun, W. Śliwa, *Odkryć fizykę 2* do drugiej klasy liceum, Wyd. Nowa Era).

26.10 – prof. dr hab. Leszek Ziátkowski przedstawił 1 recenzję podręcznika (J. Choińska-Mika, P. Szlanta, K. Zielińska, *Historia. Podręcznik – liceum i technikum – zakres rozszerzony*, kl. II, Wyd. SiP).

23.11 – dr hab. Anna Pecio prof. UJ, dr Anna Michalik, *Jak naucza się zoologii w szkołach ponadpodstawowych? Porównanie koncepcji i treści podręczników wydawnictw Nowa Era i Operon*

Podczas wystąpienia zanalizowano treści zoologiczne i koncepcję ich nauczania na poziomie rozszerzonym w podręcznikach do nauki biologii w szkołach ponadpodstawowych wydawnictw Operon (B. Jakubik, R. Szymańska, *Biologia 3. Zakres rozszerzony*) i Nowa Era (F. Dubert, M. Guzik, A. Helmin, J. Holeczek, S. Krawczyk, W. Zamachowski, *Biologia na czasie 3. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres rozszerzony*), dopuszczonych do użytku szkolnego przez MEiN. Celem było nie tylko wykazanie niepoprawności, ale przede wszystkim wskazanie sposobu

ich poprawy przez nakierowanie na odpowiednią interpretację treści, gdyż dla autorów spoza uczelni kontakt z najnowszymi publikacjami jest trudny, a podręczniki musi charakteryzować rzetelność naukowa i dydaktyczna oraz aktualność przekazywanej wiedzy. Ten ostatni element jest szczególnie ważny w naukach biologicznych, gdyż postęp w zakresie badań sekwencji DNA i analiz transkryptomów w istotny sposób zmienił postrzeganie pokrewieństw między grupami oraz zasady klasyfikacji w wielu taksonach. Tak więc trwanie przy nazewnictwie taksonów z czasów Linneusza i postrzeganiu doskonalenia organizmów jako celu ewolucji (np. *Ssaki – kręgowce wszechstronne i ekspansywne*) musi budzić zastrzeżenia. W referacie zwrócono uwagę na zgodność treści prezentowanych w podręcznikach z podstawą programową, szatę graficzną oraz merytoryczną i dydaktyczną wartość podręczników. Uwzględniając powyższe kryteria, zarekomendowano podręcznik wydawnictwa Nowa Era, który przedstawia zagadnienia zoologii ciekawie, jest dobrze zilustrowany, integruje wiedzę i skłania ucznia do porównań i porównań.

Komisja PAU do Badań Diaspory Polskiej

- 28.01** – dr Ewelina Tarkowska, *Początki Wielkiej Emigracji. Polacy w Besançon w latach 1832–1833*
- 25.03** – dr hab. Hubert Chudzio prof. UP, *Dekada poszukiwań, odkryć i renowacji polskich nekropolii w Afryce Wschodniej i Południowej*
- 22.04** – Agnieszka Kulesa, dr Aneta Nisiobęcka, *Wyjazdy Polaków do Belgii i ich powroty do Polski w latach 1918–1952 – emigracyjne losy rodziny Szotków*
- 20.05** – mgr Krzysztof Ziomek, *Funkcja opozycyjności w prasie polonijnej w Brazylii 1892–1920*
- 24.06** – dr Kamil Ruszała, *Polacy na uchodźstwie podczas I wojny światowej w monarchii Habsburgów*
- 27.10** (wspólne z Muzeum Krakowa, Katedrą Historii XIX wieku Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego oraz The Explorers Club) – spotkanie z prof. Davidem Frickiem (Dep. of Slavic Languages and Literatures, University of California, Berkeley), badaczem literatury i dziejów Rzeczypospolitej Obojga Narodów, wprowadzenie wygłosił prof. Jakub Niedźwiedz (UJ).

Komisja Antropologiczna PAU

18.03 – dr hab. Aldona Mueller-Bieniek prof. UW, *Antropocen z perspektywy przyrodniczej*

W prezentacji przedstawiono pojęcie antropocenu, wprowadzone przez Paula Crutzena i Eugena Stoermera w 2000 roku (Crutzen and Stoermer 2000), oraz jak ono ulegało zmianie, m.in. w zależności od specjalności badaczy zajmujących się tym tematem (Crutzen 2002; Zalasiewicz et al. 2015, 2019; Ruddiman et al. 2016; Ruddiman 2018, 2019). Skupiono się przede wszystkim na przedstawieniu tego tematu z punktu widzenia badaczy paleośrodowiska i przeszłości człowieka (Ellis 2015; Ruddiman et al. 2016). Przedstawiono również argumenty zwolenników ostrej granicy stratygraficznej, przypadającej na 1950 i tzw. „great acceleration”. Konkluzją wystąpienia, a zarazem kwestią otwartą, pozostała potrzeba wielopłaszczyznowej dyskusji nad zjawiskiem antropocenu jako okresu zdominowanego przez działalność człowieka, włączająca, poza badaczami z dziedziny geologii, również specjalistów z zakresu antropologii, archeologii, historii, filozofii, socjologii, ekonomii, geografii i paleoekologii. Powstanie takiej interdyscyplinarnej grupy postulowane było już pięć lat temu (Ellis et al. 2016), co podkreślało społeczny aspekt pojęcia antropocenu, a także konieczność szerokiej dyskusji problemów i wyzwań związanych ze zmianami klimatycznymi oraz nadmierną eksploatacją środowiska (Finney and Edwards 2016; Ruddiman et al. 2016).

16.06 – dr hab. Tarczyjusz Buliński prof. UG, *Perspektywizm indiański na przykładzie E'ñepá z Amazonii Wenezuelskiej*

W wykładzie przybliżono perspektywizm indiański, koncepcję sformułowaną przez antropologów brazylijskich prowadzących badania etnograficzne wśród Indian Amazonii (T. S. Lima, E. Viveiros de Castro, A. Vilaça). Wystąpienie oparto na współczesnych antropologicznych interpretacjach z zakresu amazonistyki oraz własnych badaniach terenowych wśród E'ñepá w Amazonii Wenezuelskiej. Na ich przykładzie zaprezentowano podstawowe reguły perspektywizmu indiańskiego: relacyjność, procesualność i skalarność. Przedstawiono świat doświadczany tychże Indian E'ñepá, zasiedlany przez ludzi, zwierzęta, rośliny oraz całe spektrum bytów niewidzialnych. Jego cechą charakterystyczną jest ontologiczna zmienność ciała i jego perspektywy na świat. Przejawia się to w podejściu do wszystkich dziedzin życia, m.in. polowania, choroby, tworzenia rodziny czy prowadzenia wojny. Przynależność do poszczególnych rodzajów bytów jest tu przejściowa i zależy od aktywności Osoby-podmiotu. Człowieczeństwo jest więc stanem wytworzonym, możliwym do osiągnięcia, ale także i do utraty, nie tylko przez tych, których określamy z euroamerykańskiej perspektywy jako ludzi (Indian, Białych,

Metysów), ale także przez zwierzęta, władców zwierząt i inne rodzaje bytów. Takie podejście jest odmienne od koncepcji Natury i Kultury, znanych ze społeczeństw w kręgu kultur euroamerykańskich.

3.11 – prof. dr hab. Ryszard Żarów, *Pamięć o zmarłych a „tożsamość” – wspomnienie o profesor Marii Chrzanowskiej – członku Komisji Antropologicznej PAU*

W referacie poruszone były zagadnienia związane z życiem naukowym, organizacyjnym i dydaktycznym Pani Profesor Marii Chrzanowskiej, która odeszła od nas w 2021 roku. Prof. dr hab. Maria Chrzanowska (1938–2021) była wieloletnim pracownikiem Zakładu Antropologii Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, w którym przepracowała 48 lat, członkiem Komitetu Antropologii PAN w okresie 1998–2015, członkiem Polskiego Towarzystwa Antropologicznego (w latach 1999–2011 Zarządu Głównego) oraz Komisji Antropologicznej PAU. W 1963 roku ukończyła biologię ze specjalnością w zakresie antropologii na Wydziale Biologii Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego. Doktorat w zakresie nauk przyrodniczych uzyskała w roku 1975 na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie rozprawy pt. *Postawa ciała oraz jej związek z typem budowy ciała i poziomem rozwoju biologicznego dzieci i młodzieży*. Stopień naukowy doktora habilitowanego nauk o kulturze fizycznej w zakresie antropologii uzyskała w roku 1993 na podstawie całokształtu dorobku naukowego i pracy habilitacyjnej pt. *Biologiczne i społeczno-ekonomiczne determinanty rozwoju podskórnej tkanki tłuszczowej dzieci i młodzieży*. Tytuł profesora w zakresie nauk o kulturze fizycznej uzyskała w 2009 roku. Pracowała także w Instytucie Kultury Fizycznej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu (2004–2021) na stanowisku profesora. Pod jej kierunkiem 9 doktorantów uzyskało stopień naukowy doktora. Opublikowała 157 prac naukowych, obejmujących książki, monografie, rozprawy naukowe, artykuły, komunikaty i skrypty. Wykaz wszystkich publikacji zamieszczony jest na stronie Biblioteki Głównej AWF Kraków /publikacje pracowników do 2008 i od 2009 r. Zainteresowania naukowe Pani Profesor dotyczyły: antropologii ontogenetycznej (auksologii), antropologii społecznej, antropologii sportowej. W różnorodnym dorobku naukowym wyróżnić można 4 obszary badawcze: 1) zagadnienia pionowej postawy ciała człowieka, jej deformacje i uwarunkowania przez czynniki biologiczne i społeczno-ekonomiczne, 2) biologiczne konsekwencje procesów urbanizacji i uprzemysłowienia dla przebiegu rozwoju osobniczego, 3) rozwój biologiczny dzieci i młodzieży o różnym poziomie sprawności fizycznej, 4) zaburzenia homeostazy energetycznej ustroju w różnych fazach rozwoju osobniczego człowieka, w tym – zmiany rozwojowe otyłości i dystrybucji tłuszczu w ustroju, epidemiologia nadwagi i otyłości oraz niedoborów

masy i otłuszczenia ciała w populacji dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych z różnych środowisk w Polsce, uwarunkowania poziomu otłuszczenia i dystrybucji tłuszczu w organizmie przez czynniki środowiskowe (status społeczny i styl życia). Uczestniczyła czynnie w wielu konferencjach, kongresach, sympozjach i zebraniach naukowych. Do najważniejszych wyróżnień i odznaczeń, które otrzymała Pani Profesor Maria Chrzanowska, należą: Medal Komisji Edukacji Narodowej – 1978; Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski – 2003; Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski – 2008. Pani Profesor Maria Chrzanowska była niezwykle serdeczną osobą. Aktywnie uczestniczyła w życiu Zakładu Antropologii, inspirowała i brała udział w wielu akcjach badawczych, organizowanych przez Zakład, była sumiennym, czynnym i pogodnym pracownikiem

Komisja Ergonomii PAU

18.03 – dr hab. inż. arch. Małgorzata Drożdż-Szczybura prof. PK, *Inteligentne miasta przyszłości farmami pionowymi*

Przeobrażające się od końca XX w. w niespotykanym dotychczas tempie warunki gospodarcze i środowiskowe, wzrastająca liczba ludności oraz nasilające się znaczenie ekonomiczne rolnictwa miejskiego nakazują poszukiwanie nowych metod i kierunków pozyskiwania żywności. Nieunikniona może okazać się konieczność produkcji żywności w miastach, intensyfikacja rolnictwa miejskiego. Od początków XXI w. powstają coraz liczniejsze projekty inteligentnych miast przyszłości o funkcji i strukturze stanowiącej farmę pionową lub mieszczących na swoim obszarze takie farmy. Są to samowystarczalne żywnościowo i energetycznie inteligentne miasta przyszłości, w których piętrzące się obszary zieleni użytkowej pełnią funkcję produkcyjną, a niekiedy tworzą obszary przestrzeni publicznej lub wspólnej – semipublicznej. Miasta spełniające warunki określone przez definicje współczesnych farm pionowych pozostają na razie w sferze wizji i koncepcji. Przybierają formę otwartych, zamkniętych lub otwarto-zamkniętych struktur, tworzących farmę lub skupisko farm pionowych.

We wszystkich teoretycznych rozwiązaniach miast-farm produkcja prowadzona jest zgodnie z zasadami gospodarki obiegu zamkniętego, zwanej też gospodarką cyrkularną. Posiadają one cechy obiektów inteligentnych, a stosowane w nich systemy spełniają warunki definiujące sztuczną inteligencję. Z uwagi na to, że istnieje wiele dziedzin rolnictwa, których na razie nie da się realizować w farmach pionowych, mało prawdopodobne jest, że w najbliższym czasie znikną tradycyjne gospodarstwa rolne. Jednakże opracowywane na świecie projekty i realizacje oraz kierunek, jaki przyjmuje rozwój

ziemskiego społeczeństwa, wskazują na potrzebę i racjonalność zaistnienia nie tylko miejskich farm pionowych, ale również miast przyszłości – inteligentnych, ekologicznych miast-farm pionowych.

Futurystyczne wizje wytwarzających żywność, samowystarczalnych, inteligentnych miast przyszłości uzupełniają idee inteligentnych miast o element inteligentnego miejskiego rolnictwa, które powinno się stać stałym elementem systemów miejskich w aspekcie ich zrównoważonego rozwoju. Wzrastające w świecie znaczenie gospodarcze rolnictwa miejskiego daje impuls do poszukiwań i opracowywania nowych innowacyjnych technologii, które mogłyby być zastosowane w farmach pionowych, tworzących inteligentne ekomiasta, i w inteligentnych miastach, będących takimi farmami.

13.05 – dr hab. inż. arch. Matylda Wdowiarz-Bilska prof. PK, *Smart city – idea, realizacja i wyzwania*

Smart city jest jednym z bardziej popularnych, hybrydowych pojęć, jakie pojawiły się pośród wielu różnorodnych teorii rozwoju miasta na przełomie XX i XXI wieku. Pojęcie to posiada szereg definicji odnoszących się do różnych aspektów życia miasta. Generalnie mianem *smart city* można określić zarówno inteligentne ekosystemy cyfrowe, zainstalowane w przestrzeni miejskiej i budujące nowy sieciowy wymiar struktury miasta, jak i samo miasto, w którym taki ekosystem funkcjonuje. Wśród najważniejszych cech miasta *smart city* wymienia się obecność innowacyjnych rozwiązań (głównie ICT), których celem jest poprawa życia w mieście i jego lepsze funkcjonowanie w każdym z wymiarów. Tworzone rankingi miast, zależne od doboru wskaźników, zaliczają do *smart city* zarówno te ośrodki, które rozwijają się równomiernie, jak i te, które intensywnie inwestują w zaawansowane technologie czy wykorzystują możliwości sztucznej inteligencji do usprawnienia życia miasta.

Rozwiązania *smart city* są wdrażane w różnych skalach i wiążą się z wprowadzeniem w przestrzeń miejską rozlicznych nowych elementów, detali w skali urbanistycznej i architektonicznej, które służą do zbierania danych, ich prezentacji, dostępu do infrastruktury sieciowej, czy też stanowią elementy zintegrowanego systemu fizyczno-sieciowego. Na przykładzie Krakowa ukazano gamę rozwiązań typu *smart*, które są implementowane w przestrzeni miejskiej. Niekontrolowane pojawienie się nowych „detali” architektoniczno-urbanistycznych może przyczyniać się do chaosu, dysharmonii i konfliktów przestrzennych w środowisku miejskim. Dotyczy to szczególnie tkanki historycznej, wymagającej ochrony, ekspozycji i kształtowania odpowiednich rozwiązań przestrzennych. Doświadczenia krakowskie pokazują, iż napływ rozwiązań budujących inteligentne środowisko oraz dążenie do miana *smart city* wymaga podjęcia szeregu działań w zakresie planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego.

Komisja PAU Zarządzania Kulturą i Mediami

24.11 – dr hab. Kinga Anna Gajda, dr hab. Bożena Gierat-Bieroń, *Miejska „tarcza antykryzysowa” wobec sektora kultury w czasach pandemii. Efektywność, innowacja, solidarność*

Prelegentki przedstawiły wyniki rocznych badań jakościowych (2020), dotyczących skutków pandemii Covid-19 w sektorze kultury. Celem badania była próba odpowiedzi na pytanie o rolę samorządów miejskich w procesie radzenia sobie sektora kultury z sytuacją kryzysową.

Projekt zakładał trzy etapy realizacji: 1) wstępną inwentaryzację pola badawczego (*desk research*); 2) badania porównawcze samorządowych tarcz antykryzysowych skierowanych do środowiska kultury; 3) badania empiryczne wśród beneficjentów pomocy antykryzysowej, weryfikujące celność wsparcia. Badania przeprowadzono w sześciu dużych polskich miastach wojewódzkich: Gdańsku, Krakowie, Łodzi, Poznaniu, Warszawie i Wrocławiu. W przypadku tych miast bowiem kultura i artyści ogrywają istotną rolę promocyjną i wizerunkową.

Badaczki (Kinga Anna Gajda, Bożena Gierat-Bieroń, Joanna Szulbor-ska-Łukaszewicz) analizowały trzy zmienne charakterystyczne dla sytuacji kryzysu: adekwatność pomocy samorządu miejskiego, innowacyjność rozwiązań i zastosowanie idei solidarności. W wystąpieniu prelegentki skupiły się na idei solidarności.

Solidarność jest przez wielu socjologów i filozofów łączona nie tylko ze zmianami społecznymi. Jest także opisywana jako jedna z metod radzenia sobie z kryzysem i transformacją kulturową oraz uzupełniania nadwerżonego potencjału. W ramach projektu solidarność zdefiniowano jako praktyczną postawę, zasadę społeczną opartą na zaufaniu i dialogu. Przyjmując (za Habermasem i Fukuyamą), że kredyt zaufania to jeden ze składników kapitału społecznego, to reguła działania i kooperacji, wątek ten poddano podczas badania szczególnej analizie. Okazuje się bowiem, że utrzymująca się od dekad „sztywna” relacja między samorządem a artystami ulegała pogłębieniu tylko w sytuacji kryzysowej. Doszło do swoistego odwrócenia czy przesunięcia ról. Artyści, zamiast polegać na pomocy samorządów (z której częściowo korzystali w pandemii), zaczęli pomagać sobie nawzajem (uruchamiając „samopomoc”), wykorzystując kryzys do tworzenia „nowej formy dialogu” czy budowania międzyśrodowiskowej, nowej sytuacji społecznej, pozwalającej pokonać trudności. Takie przesunięcie poczucia solidarności z pozycji horyzontalnej do wertykalnej można nazwać (za Tonym Judtą) „postawą porozumienia dla rozwoju”. W tej kwestii na szczególną uwagę zasługuje miasto Kraków, gdzie relatywnie najwyższy odsetek osób deklaruował poczucie wspólnotowości w czasach kryzysu. Rodzi się

zatem ostatecznie pytanie: na ile globalny kryzys wzmacnia lub osłabia lokalne więzy społeczne i tworzy nowe/nowatorskie zasady organizacji środowisk zawodowych?

Wyniki badań zostały opublikowane w książce: B. Gierat-Bieroń, K. Gajda, J. Szulborska-Łukaszewicz, *Samorządy miejskie wobec sektora kultury w czasach kryzysu pandemicznego*, Wyd. Attyka, Kraków 2021.